

Životní styl a životní podmínky mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči

Bc. Barbora Kachmanová

Diplomová práce
2009/2010

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2009/2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Barbora KACHMANOVÁ**

Studijní program: **N 7501 Pedagogika**

Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Životní podmínky a životní styl mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek z oblasti ústavní péče a sociální práce.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvalitativního výzkumu.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

MATOUŠEK, O. Sociální práce v praxi. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X

MATOUŠEK, O. Ústavní péče. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996. ISBN 80-85850-08-7

VOCILKA, M. Dětské domovy v České republice. Praha: Aula ve spolupráci s MŠMT ČR a Nadací Terezy Maxové, 1999. ISBN 80-902667-6-2

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Hana Včelařová

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

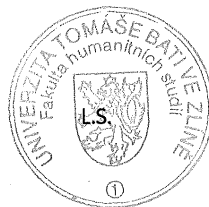
14. ledna 2010

Termín odevzdání diplomové práce:

30. dubna 2010

Ve Zlíně dne 14. ledna 2010

prof. PhDr. Vlastimil Švec, CSc.
děkan

Mgr. Soňa Vávrová, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 26. 4. 2010

Valdmanová Zuzana

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Diplomová práce si klade za cíl seznámit čtenáře s životními podmínkami a životním stylem mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči. Abychom mohli této problematice porozumět do hloubky, musíme se zajímat i o to, co odchodu mladých lidí z ústavní péče předchází. Proto se v teoretické části pokusím tuto problematiku co nejlépe objasnit. Budu se zabývat psychickou deprivací, ústavní péčí, výchovou jedince v jednotlivých vývojových stádiích i odchodem mladých lidí z dlouhodobé ústavní péče.

Klíčová slova: ústavní péče, dětský domov, psychická deprivace, výchova, dům na půl cesty

ABSTRACT

The aim of the thesis is to acquaint readers with life style and life conditions of young people who left long-term institutional care. To be able to understand this issue in depth, we have to also interest in what leaving of young people from institutional care prior. Therefore I will try best in my theoretical part to explain this issue to the readers. I will deal with psychological deprivation, institutional care, education individuals in different development stages and departure of young people from long-term institutional care.

Keywords: institutional care, Children's Home, psychological deprivation, education, halfway house

Ráda bych touto cestou poděkovala paní PhDr. Haně Včelařové za odborné vedení, cenné rady a připomínky, které mi ochotně udílela v době sestavování diplomové práce. Současně také děkuji své rodině a nejbližším za jejich trpělivost a podporu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 DÍTĚ PŘICHÁZÍ DO ÚSTAVNÍ PÉČE.....	13
1.1 PSYCHICKÁ DEPRIVACE A MOŽNOSTI JEJÍ NÁPRAVY.....	14
1.2 DŮVODY UMÍSTĚNÍ DÍTĚTE DO DLOUHODOBÉ ÚSTAVNÍ PÉČE.....	19
2 ÚSTAVNÍ PÉČE	24
2.1 HISTORIE A PROMĚNY ÚSTAVNÍ PÉČE.....	25
2.2 DĚTSKÉ DOMOVY	27
2.3 SOS DĚTSKÉ VESNIČKY	29
3 VÝCHOVA V JEDNOTLIVÝCH VÝVOJOVÝCH STÁDIÍCH.....	32
3.1 VÝCHOVA DĚTÍ PŘEDŠKOLNÍHO VĚKU – OD NAROZENÍ DO ŠESTI LET	37
3.2 VÝCHOVA DĚTÍ ŠKOLOU POVINNÝCH.....	40
3.3 VÝCHOVA PUBESCENTA	43
3.4 VÝVOJOVÉ STADIUM ADOLESCENCE – VĚK, KDY MLADÍ LIDÉ OPOUŠTĚJÍ DLOUHODOBOU ÚSTAVNÍ PÉČI	45
4 MLADÝ DOSPĚLÝ OPOŠTÍ DLOUHODOBOU ÚSTAVNÍ PÉČÍ.....	51
4.1 DŮM NA PŮL CESTY	54
II PRAKTICKÁ ČÁST	56
5 METODOLOGICKÁ ČÁST VÝZKUMU.....	57
5.1 CÍL VÝZKUMU A VÝZKUMNÝ PROBLÉM	57
5.2 DRUH VÝZKUMU	58
5.3 VÝZKUMNÝ VZOREK	58
5.4 METODY VÝZKUMU	59
5.5 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	59
6 ANALYTICKÁ ČÁST VÝZKUMU	61
6.1 MLADÍ LIDÉ, VYRŮSTAJÍCÍ V DLOUHODOBÉ ÚSTAVNÍ PÉČÍ.....	62
6.1.1 Lukáš	62
6.1.2 Pavel.....	64
6.1.3 Iveta.....	66
6.1.4 Alice	67
6.1.5 Martin.....	69
6.1.6 Petra.....	71
6.1.7 Shrnutí analýzy rozhovorů	73
6.2 MLADÍ LIDÉ VYRŮSTAJÍCÍ V PĚSTOUNSKÉ PÉČI	74
6.2.1 Eliška.....	74
6.2.2 Marcel.....	76

6.2.3	Porovnání rozhovorů	77
7	VÝSLEDKY VÝZKUMU	79
7.1	SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ VÝZKUMU	85
ZÁVĚR		87
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY		88
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK		92
SEZNAM PŘÍLOH.....		93

ÚVOD

Diplomová práce se zabývá životním stylem a životními podmínkami mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči. Téma jsem si zvolila, protože si myslím, že je velmi zajímavé a zatím nepříliš publikované. Většina publikací se zabývá životem dětí a mladých lidí v ústavní péči. Tím, co se s nimi děje po odchodu z dětského domova nebo jiného zařízení ústavní péče se už tolik autorů nezabývá.

Podle mého názoru je nezbytnou součástí ústavní výchovy, připravovat děti a mladé lidi na to, že jednou budou nuceni dětský domov opustit. Vychovatelé by jim měli dát cenné rady do života a naučit je běžné úkony v domácnosti, obchodech i na úřadech.

Proto, aby bylo možné pochopit, co mladí lidé po odchodu z dlouhodobé ústavní péče prožívají, je nezbytné získat základní informace z období, kdy do ústavní péče přichází, mít povědomí o ústavech sociální péče apod.

Teoretická část diplomové práce bude rozdělena na čtyři kapitoly a každá z nich bude věnována jednomu tématu, které podle mého názoru s ústavní výchovou dětí a mládeže nejvíce souvisí. Mým cílem je, aby čtenář získal obecné informace týkající se této problematiky.

První část je věnována příchodu dítěte do dětského domova. Důležitou součástí této kapitoly bude podkapitola věnována psychické deprivaci, která je pro děti vyrůstající v ústavní péči typická, a možnostech její nápravy. V další podkapitole se zaměřím na to, jaké jsou možné důvody umístění dítěte do dlouhodobé ústavní péče.

Druhá kapitola bude pojednávat o ústavní péči obecně i její historií. Podkapitoly budou věnovány dětským domovům a SOS dětským vesničkám, které většina publikací nepovažuje za ústavní péči. Podle mého názoru je však dobré, se v práci zmínit i o této možnosti náhradní výchovy.

Třetí kapitola bude pojednávat o výchově. Rozdělím věk člověka do osmnácti až dvaceti let na několik vývojových stádií a v každé podkapitole zmíním nejdůležitější kroky výchovy i momentální vývoj dítěte, pubescenta či adolescenta. Nejvíce se zaměřím právě na stádium adolescence, během něhož mladí lidé nejčastěji ústavní výchovu opouštějí.

Poslední, čtvrtá kapitola bude zaměřena na odchod mladého dospělého z ústavní péče. Ráda bych poskytla obecné informace, které souvisí s odchodem mladého dospělého z ústavní

výchovy. Podkapitola bude pojednávat o domech na půl cesty, které mladým lidem odchod z ústavní péče v mnoha ohledech usnadňují.

V praktické části se zaměřím na konkrétní životní podmínky a životní styl mladých lidí, kteří dlouhodobou ústavní péčí opustili. Cílem bude zjistit, jaké měli mladí lidé při odchodu z dětského domova podmínky a jak se dokázali s touto životní zkouškou poprat. Budu se také zajímat o to, zda jim někdo při jejich odchodu pomáhal a co by bylo dobré pro jejich podporu více udělat.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DÍTĚ PŘICHÁZÍ DO ÚSTAVNÍ PÉČE

Pokud není z právního hlediska nebo s ohledem na zdárný vývoj dítěte možná rodinná výchova, přistupuje se k ústavní výchově. Děti a mládež, jejichž mravní výchova a psychosomatický vývoj je ohrožen, jsou na základě soudního rozhodnutí o ústavní výchově umísťovány do školských zařízení pro výkon ústavní výchovy. Výchova v ústavní péči, může u dítěte vyvolat negativní následky na zbytek života. Bohužel v některých případech je odebrání dítěte od rodiče nezbytné. Jedná se o případy, kdy rodiče své děti zanedbávají, týrají či zneužívají, výchova dítěte je vážně ohrožena nebo vážně narušena. Malé děti umístěné do ústavní péče jsou více náchylné ke zdravotním problémům, fyzicky hůře prozpívají nebo může dojít ke zpomalení vývoje mozku. Také často trpí poruchami citové vazby, která je v případě rodičů přetržena a s vychovateli a ostatními dětmi může být obtížné ji navázat. Děti vyrůstající v ústavní péči mají ve srovnání s dětmi žijícími v rodině snížené intelektuální, sociální i behaviorální schopnosti.

U dětí odebraných od rodičů či u dětí, které své rodiče ztratily, a následně byly umístěny do ústavní péče, často vzniká deprivace. Každé dítě se s deprivací vyrovnává jinak, u některých se její následky mohou projevat i v dospělosti, jiné děti jsou schopny se s ní vyrovnat snadněji. Po příchodu dítěte do dětského domova musíme nejprve zajistit, aby se s novým prostředím a nově vzniklou situací co nejdříve a co nejlépe vyrovnalo a zanechalo to na jeho budoucím životě co nejmenší následky. „Vždyt' až 30% dětí v ústavní výchově navštěvuje speciální školu a pouze jedno procento dětí získá vzdělání ukončené maturitou“ (Člověk hledá člověka, 2008).

Děti bývají umísťovány do ústavní péče z mnoha důvodů. Jedním z nich je, že se jich rodiče zřeknou dobrovolně již po porodu nebo v průběhu jejich života, což není tak časté. Další možností je, že se rodiče o své dítě nestarají a nejsou uspokojeny základní potřeby dítěte. Rodič se o své dítě nemůže, nechce nebo nedovede postarat. Třetí a nejhorší případy jsou, když rodič svoje dítě týrá ať už fyzicky nebo psychicky či dítě zneužívá. Důvody umístění dítěte do ústavní péče se budu podrobněji zabývat ještě v jedné z následujících podkapitol.

Absolutní většina dětí, vyrůstajících v dětských domovech, mají své biologické rodiče, ale ti se o své děti nestarají, z různých důvodů či je dokonce týrali nebo zneužívali. Jen velmi malé procento dětí je umístěno do ústavní péče proto, že rodiče nemá a je sirotek. Ať už je dítě do ústavní péče zařazeno z jakéhokoli důvodu, vždy si prošlo velmi traumatizujícím

obdobím. Úkolem vychovatelů a sociálních pracovníků v první řadě je, dítě podporovat ve všech oblastech jeho vývoje a snažit se, aby vzniklá deprivace zanechala co nejmenší následky.

Často se stává, že dítě dává vinu za svůj „nepovedený“ život právě svým biologickým rodičům. Sami sebe se ptají, proč právě oni musí vyrůstat v dětském domově? Co udělaly špatně, že je jejich vlastní rodiče nechtějí? Ne každé dítě je natolik silné, aby takový nápor na svou psychiku bylo schopné zvládnout.

Opačným projevem může u některých dětí, které byly rodičům odebrány z důvodu zanedbávání péče o svěřenou osobu, být jev, kdy děti naopak své rodiče milují a neviděly nic špatného na tom, že žily v nevyhovujícím prostředí, hlavně, když mohly být s rodiči. Vinu v jejich očích nese právě dětský domov, do něhož byly umístěny. Práce s těmito dětmi je také velmi náročná, neboť si obtížně nacházejí cestu ke svým vychovatelům. Pro děti jsou těmi, kteří zavinili, že nemohly zůstat vyrůstat s rodiči. A jen obtížně se mezi dětmi a vychovateli buduje vzájemná důvěra.

1.1 Psychická deprivace a možnosti její nápravy

Deprivaci můžeme vysvětlit jako dlouhodobé neuspokojování potřeb jedince, jež vede k psychickým obtížím. Je to tedy psychický stav vzniklý neuspokojováním základních životních potřeb po delší dobu. Deprivace nemusí být jen psychická, ale také známe deprivaci emoční, kulturní či podnětnou. Vznik právě určitého typu deprivace je ovlivněn tím, která potřeba jedince je nedostatečně naplňována.

Psychická deprivace u dítěte vzniká, když neprožívá láskyplný vztah, jenž mu dává pocit jistoty a bezpečí a vede k rozvoji osobnosti, ze strany matky nebo jiné osoby, která ji může nahradit. Nejčastěji jsou psychickou deprivací postiženy děti, vyrůstající v dlouhodobé ústavní péči, děti, jejichž vztah s rodiči je chladný až záporný. Děti, na které jsou kladeny příliš vysoké nebo příliš nízké nároky a ty děti, jež mají nedostatek příležitosti k činnostem. Psychická deprivace může mít za následek zpožděný intelektový vývoj, poruchy v navazování emočních vztahů či v sociální adaptaci (Čáp, Mareš, 2001).

Deprivace je způsobena nedostatkem specifických emočních podnětů, absencí stabilního a spolehlivého vztahu s mateřskou osobou a z toho vyplývajícím nedostatkem sebedůvěry,

jistoty a bezpečí. Vzniká v situaci, kdy matka (nebo jiná osoba) nemá o dítě zájem, zanedbává je, má k němu ambivalentní, nebo dokonce hostilní postoj. Deprivační zkušenost nepříznivě ovlivňuje další vývoj osobnosti dítěte a projevuje se změnami v jeho prožívání a chování (Vágnerová, 1999, s. 322).

Ne všechny dítě, vyrůstající v ústavní péči, prožívají psychickou deprivaci stejně. Matějček, Bubleová a Kovařík pozorováním dětí rozlišili několik typů osobností postižených deprivací:

- Typ „normoaktivní“ či relativně dobře přizpůsobivý. Tyto děti se s ústavní péčí vyrovnávají poměrně dobře a jsou jí nejméně ovlivněny. I v prostředí, které je podnětově chudé, byly schopny dosáhnout určité rovnováhy. Bývají často oblíbení u vychovatelů, jsou jejich „miláčci“. Vzbuzují v dospělých kladné city. Avšak jejich vyrovnanost v ústavním prostředí se může zhroutit vlivem života mimo něj. Těchto dětí je v dětských domovech nejvíce – více než 50%.
- Typ hypoaktivní či útlumový. Děti, které spadají do této kategorie, reagují na ústavní péči celkovým utlumením své aktivity, emoční apatií, zhoršením prospěchu ve škole, nezájmem. Často jsou fixované na nějakou věc, např. svou hračku a k vychovatelům mají neosobní vztah. Mohou přicházet do dětského domova s mentální retardací.
- Typ sociálně hyperaktivní. Děti sociálně hyperaktivní můžeme charakterizovat jako nápadné, neboť v podnětově chudém prostředí, kterým ústav je, se snaží dosáhnout co největšího počtu sociálních podnětů. Běhají za každým vychovatelem, návštěvníkem domova i za cizími lidmi. Citová vázanost nebo věrnost jsou jim cizí. Jejich komunikační i sociální dovednosti jsou na poměrně nízké úrovni.
- Typ sociálně provokativní. Tyto děti se snaží navázat sociální kontakt násilným, a provokujícím způsobem chování vůči vychovatelům a často agresivním chováním k dětem, které berou jako soupeře v navázání sociální vazby s vychovatelem. Často jsou považovány za vzdorovité, dráždivé a „neovladatelné“, avšak když jsou s vychovatelem o samotě, jsou hodné a přítulné. Mají tendenci si sami ztěžovat život.

- Typ charakterizovaný náhradním uspokojováním potřeb. Pro tyto děti je typické, že nedostatek citových a sociálních podnětů kompenzují snahou o získání jiných podnětů, které mohou být, a ve většině případů jsou, na nižší úrovni. Často se přejídají, masturbují, bývají agresivní vůči slabším, šikanují ostatní, žalují, mohou trápit zvířata apod. (Matějček, Bubleová, Kovařík, 1997)

U dítěte, které v dětství prožije psychickou deprivaci, se mohou vyskytnout závažné obtíže při jeho vývoji emocí, řeči, myšlení, socializaci, sebepojetí apod. Někdy se stává, že dítě, které bylo do určitého věku zanedbáváno, může projevovat svou lásku velmi neohrabaně. Tyto děti jdou v projevech lásky k ostatním „tvrdí“. Tyto děti si myslí, že když chtějí někomu ukázat, jak ho mají rády, musí ho obejmout silou. Jemné a citlivé pohlazení jim nepřipadá k projevu lásky dostačující.

Nové výzkumy ukázaly, že ne všechny děti umístěné do ústavní péče deprivaci prožívají. Jsou patrné velké rozdíly mezi dětmi vyrůstajícími v dobrých a špatných ústavech. Deprivací mohou být postiženy také některé děti vyrůstající v rodině. Zejména pokud emoční vztah rodičů k dítěti není zcela uspokojivý či je negativní. Nejvíce kritickým obdobím pro vznik deprivace u dítěte je věk mezi šestým a patnáctým měsícem. Pokud je v tomto věku dítě odloučeno od matky, reaguje na odloučení zpočátku bouřlivě, ale když se matka vrátí nebo si dítě vytvoří citovou vazbu k jiné osobě, může se situace uklidnit (Čáp, Mareš, 2001).

Psychická deprivace se velmi obtížně diagnostikuje. Důvodem jsou její individuálně se lišící projevy, jež jsou ovlivněné vnějšími okolnostmi jejího vzniku, věkem i celkovým stavem dítěte. Pro její diagnostiku je nezbytné psychické vyšetření, nejčastěji pozorování dítěte a jeho vnějších projevů, rychlostí jeho vývoje v závislosti na podmínkách pro život. Nezbytné pro diagnózu je i podrobné pediatrické vyšetření doplněné zhodnocením genetických dispozic jedince. Důležité je i zhodnocení sociální pracovnice, které se zaměřuje na funkčnost původní rodiny a případnou možnost návratu dítěte. Všechna tato vyšetření, a mnoho dalších, jsou zhodnocena a je vypracována pravděpodobná prognóza vývoje dítěte, doporučení v oblasti léčebné, výchovné i sociálně – právní (Koluchová in Matějček, ed., 2002).

Psychickou deprivaci lze také diagnostikovat pomocí pozorování toho, jak se takové dítě chová. Psychicky deprivované děti se nejčastěji projevují jiným typem chování a sociálních vztahů:

- Sociální hyperaktivita – děti se často projevují tím, že snadno a rychle navazují kontakt s dospělou osobou a vyžadují její pozornost, neprožívají strach z cizích lidí. Jejich vztahy však nejsou trvalé, ale povrchní a rozptýlené. U starších dětí jsou typické nápadné i špatné vztahy k vrstevníkům. Tento typ disharmonického vývoje je zařazen i do mezinárodní klasifikace nemocí s názvem „desinhibovaná příchyllost v dětství“.
- Sociální provokace – pro deprivované dítě, které je postiženo tímto typem chování, je charakteristické záměrné provokativní chování, jímž chce upoutat pozornost dospělých. Častá je agrese vůči druhým dětem i dospělým, destruktivní chování apod. Děti často trpí úzkostí a bývají nevyzrálé.
- Útlumový typ – děti jsou pasivní až apatické v kontaktu s ostatními lidmi, ale i v dalších projevech chování. Je pro ně typický nedostatek iniciativy v navazování sociálních vazeb. Děti často nedostatek uspokojování citových a sociálních potřeb nahrazují nadměrným uspokojování potřeb jiných, např. biologických – jídlo, masturbace apod. (Říčan, Krejčířová a kol., 2006).

Když je dítě umístěno do ústavu sociální péče, musíme v první řadě zajistit, aby se v tomto novém prostředí cítilo co nejlépe. Měli bychom potlačit jeho obavy a ukázat mu, že ho máme rádi a budeme se mu snažit pomoci po všech stránkách. Pomůžeme mu získat pocit bezpečí a uspokojení všech jeho potřeb, ať biologických či emocionálních. Dítě si musí ke svým vychovatelům vypěstovat důvěru, což může nějaký čas trvat.

U každého dítěte bychom měli respektovat jeho osobnost. Musíme si uvědomit, že děti, které přijdou do dětského domova, jsou plné nejistot, úzkostí a neklidu. Ve většině případů neuvažují o své budoucnosti, nemají sny ani přání. Dospělé osoby je zklamaly, proto jim většinou nedůvěřují. Pracovníci dětských domovů se často při posuzování dětí dopouštějí dvou chyb. Buď je litují, nebo se na nich marně snaží najít cokoli pozitivního. Ani jeden z těchto přístupů není správný. Děti musíme brát takové, jaké jsou, měli bychom jim důvěřovat, ale zároveň znát jejich limity (Bořová, Jandová in Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti, 2008).

Jednou z možností, jak lze dítěti pomoci vyrovnat se s psychickou deprivací, je psychoterapie hrou. Díky ní se dítě odreaguje a nebude tolik myslet na negativní zážitky, které ke vzniku deprivace dopomohly. Ne každé dítě, jež trpí deprivací, musí projít psychoterapií. Pokud však její následky trvají dlouho a jsou závažné, je vyhledání psychoterapeuta jedním z nejlepších možných řešení. Psychoterapie hrou je pro děti vhodná, protože je jejich přirozenou činností. Tausch vymezil několik důvodů, proč bychom u dítěte měli zvolit právě psychoterapii hrou:

- Hra v dítěti sama o sobě vyvolává radost, přináší mu pozitivní chvíle a je spontánní dětskou činností.
- Dítě se během hry cítí volně ve svých projevech, velmi pravděpodobně své skryté obavy a problémy přenesou do situace hry.
- Situace vzniklé během hry jsou dítětem vnímány jako přehlednější než reálný život a je možné je brát s určitým odstupem než situace v životě. Dítě může ve hře ztvárnit nepříjemnou situaci, kterou prožilo s určitým odstupem a lépe se s ní vyrovná.
- Dítě během hry projeví narušené i zdravé způsoby chování, na které může terapeut reagovat. Terapeut může dítěti během hry např. poskytnout emocionální podporu či povzbuzení (Tausch in Rezková, 1999).

Psychická deprivace může někdy natolik zasáhnout dětskou psychiku, že se její následky projeví i v dospělosti, kdy lidé, jež v dětství prožili psychickou deprivaci, mohou mít problémy ve všech důležitých oblastech života. Ve stádiu dospělosti jsou odchylky nápadnější a mívají závažnější charakter než během dětství. Psychická deprivace nejčastěji ovlivňuje:

- Profesní uplatnění, které je samozřejmě ovlivněno dosaženým vzděláním a schopností „prodat“ své dovednosti. Dospělý by měl dosáhnout ekonomické soběstačnosti společensky přijatelným způsobem – schopností pracovat.
- Partnerskou a rodičovskou roli, díky níž se projeví, zda je jedinec schopen přijmout zodpovědnost za jiné osoby na něm závislé. Důležitým faktorem je navázání a udržení partnerského vztahu na přijatelné funkční úrovni. Vysokým rizikem je, že se v chování deprivovaných objeví nepříznivé znaky, na které byly zvyklí od svých rodičů a budou je uplatňovat na svých dětech.

- Obecnou sociální adaptaci, jež zahrnuje schopnost žít podle běžných pravidel společnosti, užívat standardní strategie chování a stát se respektovaným členem společnosti, který zároveň respektuje ostatní členy. Bohužel dospělí, jež v dětství zažili deprivaci, mívají hodně problémů v oblasti sociální orientace, které jsou vyvolány jejich zkušenostmi, nedostatkem ohledu i zkresleným vnímáním sama sebe. Často jsou tito jedinci okolím vnímáni jako nestálí, náladoví a konfliktní (Vágnerová, 1999).

Jelikož si většina dětí nese následky psychické deprivace po celý život, je její náprava jednou ze stěžních úkolů sociálních pracovníků a vychovatelů působících v dětských domovech a jiných zařízeních ústavní péče. Velmi důležité je dítěti ukázat, že o něj stojíme, že máme zájem o to, aby se mělo dobře. Vždyť většina těchto dětí má v budoucnosti velké problémy v navazování partnerských vztahů, k jiným lidem jsou nedůvěřiví nebo si hledají nevhodné partnery. Častým jevem je patologické chování. Musíme dětem ukázat, že nám nejsou lhostejné a snažit se plnit jejich přání, nejen po stránce materiální, ale spíše skutky.

1.2 Důvody umístění dítěte do dlouhodobé ústavní péče

Důvodů pro umístění dítěte do dlouhodobé ústavní péče je celá řada. Obecně by se dalo říci, že je dítě umístěné do dětského domova nebo jiné formy ústavní péče, pokud jeho rodina neplní některou ze svých funkcí. Základními funkcemi rodiny jsou funkce biologicko-reproduční, sociálně – ekonomická a ochranná. Každá z nich má pro vývoj dítěte nezastupitelný význam. Zřídka se stává, že se dítě dostane do dětského domova proto, že mu rodiče zemřou.

Mezi šest primárních příčin umístění dítěte do dětského domova patří:

- alkoholismus a jiné návykové látky
- prostituce
- zneužívání a týrání dětí
- nezvládnutá výchova
- nízká sociální úroveň rodiny

- trestná činnost rodičů.

Bohužel v České republice není dostatečná snaha o práci s rodinou a její následnou nápravu, proto může dojít k odebrání dítěte kvůli jeho často opakovanému záškoláctví, sociálnímu či antisociálnímu chování i agresivitě. Dalšími závažnými důvody pro odebrání dětí je jejich týrání a zanedbávání, sexuální zneužívání nebo alkoholismus rodičů. Jednou z možných příčin jsou i sociální důvody, např. když rodina nemá kde bydlet. Faktem je, že chybí podpora a sanace rodiny, díky čemuž by se mohlo některým případům odebrání dětí do ústavní péče zabránit (Beránek, 2010).

Podle zákonné normy jsou do ústavní péče umisťované děti, na kterých byly spáchané tyto trestné činy:

Opuštění dítěte - podle §212 trestního zákona se tohoto trestného činu dopustí ten, kdo opustí dítě,

- o které má povinnost pečovat – to znamená, že pachatelem nemusí být jen rodič, ale i opatrovník, pěstoun či pracovník kojeneckého ústavu.
- které si samo nemůže opatřit pomoc – týká se tedy převážně dětí útlého věku nebo dětí postižených.
- které vystaví je tím nebezpečí smrti nebo ublížení na zdraví – trestný čin nemusí být spáchán, pokud pachatel zanechá dítě v jeslích či u příbuzných, čímž není ohroženo jeho zdraví nebo život.

Týrání svěřené osoby – tohoto trestného činu se podle §215 trestního zákona dopustí ten pachatel, jenž týrá osobu, která je v jeho péči nebo výchově.

Ohrožování mravní výchovy mládeže - tohoto trestného činu se podle §217 trestního zákona dopustí ten, kdo vydá, i v nedbalosti, osobu mladší osmnácti let nebezpečí zpustnutí tím, že jí umožní vést zahálčivý nebo nemravný život (např. neposílání dítěte do školy). Dále se tohoto trestného činu dopustí ten jedinec, který osobu mladší osmnácti let k zahálčivému nebo nemravnému životu svádí (např. pěstování návyku na drogy či alkohol u dítěte).

Pohlavní zneužívání, soulož mezi příbuznými – pohlavní zneužívání patří mezi nejzávažnější trestné činy spáchané na dítěti nebo svěřené osobě. Jednání může mít mnoho podob: zneužívání skryté či otevřené, verbální, psychické, fyzické. Pohlavním nebo také sexuálním

zneužívání se podle definice Rady Evropy rozumí „jakékoli vystavení dítěte pohlavnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoli pohlavní dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoli, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoli, kdo zneužívá. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník nebo cizí osoba (Prokop a kol., 2000, s. 49 – 51).

V následujících odstavcích se budu okrajově věnovat závažnými důvody pro umístění dítěte do ústavní péče. Těmito důvody jsou zanedbávání, týrání a sexuální zneužívání dětí. Pokud si dítě projde některým z těchto otřesných zážitků, vždy to na něm zanechá následky, se kterými se některé děti nevyrovnejí celý život. Mohou mít problémy s navazováním vztahů v dospělosti nebo se špatnou volbou životních partnerů. Často se také stává, že lidé, kteří byli v dětství týráni či zneužíváni, často tento model chování uplatňují i na svých dětech.

Zanedbávání lze definovat jako „vážné opomíjení rodičovské péče nezbytné pro tělesný a duševní vývoj dítěte“ (Langmeier, Krejčířová, 2008, s. 286). Zanedbávání má neblahý vliv na psychický vývoj dítěte buď přímo – nedostatek dohledu nad dítětem, špatná kázeň, zanedbávání povinné školní docházky nebo nepřímo – psychické obtíže způsobené špatnou skladbou jídelníčku, podvýživou či nedostatečnou hygienou. Do tělesného zanedbávání dítěte zahrnujeme nedostatek potravy, její nevyváženost, nevhodný (nedostatečný) oděv, nevyhovující obydlí a hygiena, špatná ochrana dítěte před nebezpečím, neplnění školní docházky i nedostatečný dohled nad plněním domácích úkolů (Langmeier, Krejčířová, 2008).

Týrání lze rozdělit na formu psychickou a fyzickou. Zatímco psychické týrání může probíhat samostatně, fyzické týrání je vždy doprovázeno i psychickým. Fyzické a psychické týrání a zanedbávání můžeme označit jako extrémní abnormalitu v rodičovské péči. Toto jednání nezvratně naruší vazby mezi rodiči a dětmi a téměř vždy vede ke vzniku traumatu na straně dítěte (Bentovim, 1998).

Fyzické týrání dětí má různé formy, ať už jde o bití, pálení, topení dítěte ve vaně či jeho svazování a mnoho dalších. Vždy na dítěti zanechá somatické i psychické následky. Psychickým týráním rozumíme odepření projevů lásky, chladné, odměřené chování k dítěti, nadávky, vyhrožování. Psychické týrání se mnohdy na dítěti podepíše závažněji než týrání fyzické, neboť rány na těle se zahojí snadněji než rány na duši. Psychické týrání se také

obtížněji identifikuje, proto mu může být dítě vystaveno velmi dlouho dobu (Čáp, Mareš, 2001).

Sexuální zneužívání dětí lze vysvětlit jako uplatnění moci dospělého nad slabším a závislým dítětem, které vede k sexuálnímu uspokojení dospělého. Vždy vede k tělesným, duševním a sociálním následkům na straně dítěte (Vágnerová, 1999).

Sexuální zneužívání můžeme rozdělit do několika skupin podle jeho formy:

- Nekontaktní sexuální chování. Do této skupiny patří verbální komentáře sexuálního chování, popisování pornografických obrázků, vyprávění příběhů se sexuálním podtextem, exhibicionismus, voyeurismus apod.
- Kontaktní sexuální chování. Lze sem zařadit všechny praktiky, při kterých dojde ke kontaktu agresora se zneužívaným dítětem. Podle závažnosti sexuální praktiky můžeme kontaktní sexuální chování rozdělit na *penetrativní* (tzn. pronikající) a *nepenetrativní* (např. osahávání). Penetrativní praktiky bývají často spojeny se zraněním dítěte i se somatickou traumatizací.
- Sexuální využívání dětí. Děti jsou zneužívány k výrobě pornografie či k prostituci. Toto jednání má komerční charakter, ale zároveň vede i k sexuálnímu uspokojení dospělého (Vágnerová, 1999).

Podle jiné publikace je sexuální zneužívání dětí rozděleno na základě jiných kritérií. Prvním typem je sexuální zneužívání, které nahradí normální přátelský kontakt mezi pachatelem a nazýváme „sexualizace interpersonálních vztahů“. Druhý faktor lze označit jako „sexualizace podřízenosti“ a je pro něj charakteristické, že sexuální chování je pácháno s cílem získání moci a nadvlády nad obětí. Obecně platí, že sexuální zneužívání i fyzické týrání má odlišný dopad na chlapce a dívky. Zatímco chlapci se ve většině případů s agresivním chováním ztotožní a sami týrají a zneužívají osoby ve svém okolí, dívky reagují jednáním typickým pro oběti. Často se projevuje tak, že si dívky sami ubližují, trpí anorexií, nacházejí si nevhodné partnery či začnou žít promiskuitně. Jiným následkem může být vytvoření si „mnohočlenné osobnosti“, které obsahuje falešné a fiktivní já (Bentovim, 1998).

Na závěr této kapitoly bych jen chtěla konstatovat, že pokud je dítě umístěné do ústavní péče z tak závažného důvodu, jakým zanedbávání, týrání a sexuální zneužívání je, musíme mu v první řadě pomoci se s tímto traumatem vyrovnat. Běžný vychovatel není adekvátní k tomu, aby dítěti s tak traumatickým zážitkem pomohl. Téměř vždy je nezbytné vyhledat odbornou pomoc psychologa nebo psychoterapeuta.

Ne vždy se dítěti zcela povede se s traumatem vyrovnat a k jeho překonání vede velmi dlouhá a strastiplná cesta. Ukažme dětem, že jsou v dobrých rukou a žádné podobné nebezpečí jim už nehrozí. Pomozme jim se s tímto otřesným zážitkem vyrovnat, aby jim byl jejich budoucí život ovlivněn co možná nejméně. Bohužel jsou tato traumata natolik silná, že jejich úplné překonání se povede jen v ojedinělých případech. Dítě si jeho následky často nese po celý život.

2 ÚSTAVNÍ PÉČE

Pod pojmem ústavní péče si můžeme představit jakékoli zařízení ústavního typu, kde jedinci pobývají delší dobu, ať už z jakéhokoli důvodu. Do ústavní péče řadíme dětské domovy, některé zdroje do této kategorie řadí i SOS dětské vesničky určené dětem, které nemají rodiče, jež by byli schopni se o ně postarat, ústavy sociální péče pro osoby s mentálním, smyslovým či tělesným postižením, domovy důchodců, diagnostické ústavy, ale i protialkoholní nebo protidrogové léčebny, psychiatrické léčebny, nemocnice atd.

Pro mou diplomovou práci jsou stěžejními ústavy dětské domovy. V jedné z následujících podkapitol se budu zabývat i SOS dětskými vesničkami, které jsou spíše rodinného typu a skládají se z matky pěstounky a jejích dětí, ale i přesto jsou v mnohých knihách řazeny do kategorie ústavní péči. Celkově se v diplomové práci zaměřuji hlavně na dětské domovy a dětmi žijícími právě v nich. Myslím si, že pod pojem ústavní péče si většina lidí vybaví spíše dětský domov než SOS dětskou vesničku.

Jak jsem zmínila v předchozí kapitole, dlouhodobá ústavní péče sebou nese riziko, že dítě bude psychiky poznamenáno po zbytek svého života. Největším strašákem je již popsaná psychická deprivace, která nejčastěji vzniká v útlém věku a podle nejnovějších výzkumů je možné ji u dítěte zvrátit. Matoušek popisuje deprivacní syndrom vznikající u dětí vyrůstajících ve větší skupině, u nichž se střídá pečující osoba. Jelikož má vychovatel na starosti někdy i osmičlennou skupinku dětí, ne všechny upoutají jeho pozornost a některé jsou „vztahově podvyživené“. Toto se většinou netýká dětí, které jsou komunikativní a hezké. Jsou schopné na sebe upoutat pozornost vychovatele mnohem častěji. Avšak ani tyto děti nemají tolik pozornosti a péče jako dítě vyrůstající v rodině. Děti deprivované vyrůstající v ústavní péči působí oproti svým vrstevníkům vyrůstajícím v rodině jako méně nadané, pomalejší, úzkostné, bojácné a často s mnoha zlovyky. Jejich vztahy k lidem jsou povrchnější a přelétavější, často velmi intenzivně vyhledávají příležitost ke kontaktu s jinými lidmi (Matoušek, 1995).

Adopci a pěstounskou péči lze považovat za nejlepší alternativu ústavní péče. I když je dítě poskytnuto k adopci či osvojení, vždy musí projít ústavní péčí, neboť je pro něj vhodné, aby bylo v neutrálním prostředí předtím, než se rozhodne, co s ním bude dál. Cesta k adopci dítěte je velmi dlouhá, neboť je nutné vybrat pro dítě vhodnou rodinu. Zájmy dítěte jsou kladeny před zájmy budoucích rodičů. Uvědomme si, že dítě už má za sebou velmi

nepříjemné zkušenosti, které jistě zanechaly hluboké rány na jeho duši, proto musíme zabránit tomu, aby se již něco podobného opakovalo.

Rodiče, kteří žádají o to, aby jim bylo do péče svěřeno dítě, musí svoje rozhodnutí důkladně zvážit a měli by si uvědomit, že to rozhodně nebude jednoduché. Svě rozhodnutí už nemohou vzít zpět. Osvojené dítě má samozřejmě stejné potřeby, požadavky a práva jako jiné děti, to znamená právo na lásku, bezpečí, výchovu a vzdělání, zdravotní a sociální péči, na zajištěnou budoucnost aj. Budoucí rodiče si musí uvědomit, že k jejich povinnostem přibývá ještě něco navíc, proto by si měli uvědomit následující okolnosti:

- Důvody k osvojení dítěte by měly vycházet z vnitřního přesvědčení (vlastní motivace).
- Zaměstnání rodičů by mělo být stálé, s pravidelným finančním příjmem. Pracovní vytíženost by neměla být příliš velká, aby rodiče měli dostatek času a prostoru na výchovu dítěte. Zejména na počátku je vhodné, aby jeden z rodičů zůstal s dítětem pár dnů doma.
- Věk rodičů by měl odpovídat věku dítěte, nedoporučuje se, aby kojence či malé dítě přijímala matka starší 35 let.
- Rodiče by měli pro dítě zajistit stabilní rodinné zázemí a zajistit mu výchovu bez duševního a fyzického strádání.
- Je důležité brát dítě takové jaké je a rodiče by měli být schopni vcítit se do jeho světa, jeho potřeb a přání. Být k dítěti tolerantní, laskaví a otevření.
- Rodiče by měli být v kontaktu s odborníky a spolupracovat s nimi (Bubleová in Matějček, ed., 2002).

2.1 Historie a proměny ústavní péče

Za jedny z prvních ústavů považujeme léčebná zařízení – nemocnice, které existovaly již ve starověkém Egyptě, starověkém Řecku i starém Římě. Ve všech zmíněných zemích se věřilo, že se lidé uzdravují díky léčebné síle bohů, jejichž sídlo bylo právě na místě, kde byla postavena nemocnice. Proto byla tato místa vyhledávána lidmi z širokého okolí. Z období antiky se nedochovaly žádné zmínky o ústavech určených pro chudé, lidi

s postižením či sirotky. Děti, které byly nechtěné nebo handicapované byly zabíjeny, popř. odkládány. Když je někdo našel a vychoval, mohl je prohlásit za své potomky, někdy se z takových nalezců stali otroci (Matoušek, 1995).

První ústavy pro děti bez rodičů nebo pro handicapované děti byly zakládány až s příchodem křesťanství. Církev zřizováním těchto institucí přejímala roli novodobého státu. Jejich myšlenka byla postavena na ideálu lásky k bližnímu, zatímco stát buduje ústavy péče díky jinému ideálu – solidaritě občanů. Z ohledu zřizování ústavů pro potřebné je církev až do novověku významnější institucí než stát. Ukotvení v zákoně se péče o chudobné občany a opuštěné děti dočkala až na sklonku středověku, spíše a nástupem novověku. V našich zemích tento zákon vznikl v roce 1552 na popud Ferdinanda I. a péče o potřebné přecházela na bedra obcí. Zásadní změny v ústavní péči přichází až na přelomu 19. a 20. století, kdy začínají být ústavy více orientovány na potřeby klientů. Dříve spíše sloužily k vyloučení „nevhodných“ osob ze společnosti. Ústavy byly budovány s cílem ochránit klienta před nebezpečím okolního světa (Matoušek, 1995). Ústavní péče v 19. století byla víceméně náhodná a orientována jen na základní pomoc, hlavním cílem bylo, aby nalezené dítě přežilo. Úmrtnost kojenců byla v těchto ústavech velmi vysoká, v některých letech dokonce 80 až 100 % (Langmeier, Krejčířová, 2008).

Hlavní změny jsou patrné na začátku 20. století, kdy začíná být kladen větší důraz na nové zásady základní péče a hygieny. Dokonce byla zřízena komise, které na chod ústavů pro sirotky a opuštěné děti dohlížela. Po první světové válce bylo opuštěných dětí velké množství, proto vzrostl i počet ústavů, na konci války jich pod ochranu komise spadalo již patnáct. Druhá světová válka sebou opět přinesla mnoho opuštěných a zanedbaných dětí. Rozvoj ústavů pokračoval (Langmeier, Krejčířová, 2008).

V období komunismu byl kladen důraz na kolektivní výchovu dětí i u dětí vyrůstajících v rodinách, proto docházelo k rozvoji jeslí, mateřských škol, družin, ale i kojeneckých ústavů a dětských domovů. K velkému pokroku v této problematice došlo v 60. letech, kdy se začal prosazovat názor, že zásadní význam pro zdravý vývoj jedince v dětském věku má rodina. Tento pokrok byl také umocněn zavedením nového zákona o rodině, který byl impulsem pro znovuzavedení individuální pěstounské péče (ta byly v roce 1951 zrušena) a později i skupinové péče rodinného typu ve formě SOS dětských vesniček. Byla přijata Charta práv dítěte (1959) a později Úmluva o právech dítěte (1989), obě pod záštitou OSN.

Na Doporučení Rady Evropy byly v roce 1992 ujasněny základní pojmy – týrání, zneužívání a zanedbávání dětí (Langmeier, Krejčířová, 2008).

Je samozřejmé, že od dob komunismu došlo v ústavní výchově k velkým změnám i v přístupu k dětem. Dnes je hlavně kladen důraz na to, aby se dětské domovy co nejvíce podobaly rodině, proto dnes existují jen dětské domovy rodinného typu, které se skládají z rodinné buňky, tvořené zpravidla pěti až osmi dětmi. V roce 2002 došlo ke zrušení tzv. internátních dětských domovů, jež byly zrušeny nebo přebudovány na dětské domovy rodinného typu.

Dětské domovy internátního typu sloužily ke krátkodobému pobytu dítěte (do 2 let). Základem dětského domova byla výchovná skupina, která mohla být z hlediska pohlaví a věku homogenní i heterogenní. Do této skupiny mohly být zařazeny i děti zdravotně oslabené, samozřejmostí bylo upravení režimu dne tak, aby zmírňoval důsledky jejich zdravotního postižení. Výchovná skupina byla tvořena 8 – 15 dětmi (Vocilka, 1999b).

Důvodů pro zrušení dětských domovů internátního typu byla celá řada. Hlavním však byl fakt, že se tato zařízení podobala výchově v rodině nejuvdáleněji. Proto u dětí vyrůstajících v nich se velmi často vyskytovaly deprese, ať už způsobené těžkou životní situací, neúspěchem ve škole, pocitem osamělosti, nezájmem rodičů či nesplněním jejich slibu. Způsob výchovy a režim, které zde byly uplatňovány, nápadně připomínaly skutečný internát. Velkým problémem také byla skutečnost, že zde děti místo dvou let, strávili často mnohem delší část svého života (Vocilka, 1999b).

Dnes se zcela výhradně setkáváme jen s dětskými domovy rodinného typu, kde hlavní složku domova tvoří rodinná skupina, jež je složena z pěti až osmi dětí. Dětský domov je tvořen dvěma až šesti takovými skupinami. Můžeme konstatovat, že ústavní péče urazila od dob komunismu dalekou cestu a doufejme, že bude i nadále směřovat ke svému zlepšování. Ideálním stavem by však bylo, kdyby ústavní péče nebyla potřeba, k tomu ale s největší pravděpodobností v nejbližší době nedojde.

2.2 Dětské domovy

V České republice funguje 148 dětských domovů. Každý z nich je jiný a každý je založen na jiných hodnotách a výchově dětí. Vždy nejvíce záleží na personálu a jejich přístupu

k výchově jim svěřených dětí a mladých lidí. Podle mého názoru, by měl každý vychovatel přistupovat ke svým svěřencům tak, jako by šlo o jeho vlastní děti. Každému z nich by mělo nejvíce záležet na tom, aby děti připravil co nejlépe na budoucí život a usnadnil jim jejich nelehký osud.

Číselné statistiky nás přesvědčují o tom, že týraných, zanedbávaných a opuštěných dětí v posledních letech v ČR přibývá. Strohá čísla statistik a odborných odhadů jsou alarmující – nejméně 20 tis. dětí je u nás týráno, najevo však vyjdou jen stovky případů (v roce 1998 bylo nahlášeno 833 případů týrání a 593 případů pohlavního zneužívání). Nejméně 100 dětí ročně přichází o život v důsledku vražd, týrání a špatného zacházení ze strany rodičů, další až stovka dětí u nás ročně spáchá dokonanou sebevraždu (v roce 1995 ukončilo vlastní rukou život 102 dětí). Počet dětských domovů a dětí v nich sice pozvolna, ale každoročně vzrůstá (Vocilka, 1999a, s. 6).

V roce 2004 bylo v České republice 148 dětských domovů, ve kterých bylo umístěno 4 867 dětí (Český statistický úřad, 2006). Pro srovnání, v roce 1994 bylo v ČR 112 dětských domovů a dětí v nich umístěných bylo 3 707. Za pouhých deset let přibylo 36 dětských domovů a žije v nich o více než tisíc dětí více. Dětských domovů by mělo ubývat, bohužel je situace u nás opačná (Matějček, 1999).

Dětský domov zajišťuje dětem ubytování, stravování a ošacení, hradí nezbytně nutné náklady na vzdělání a dopravu do místa, kde sídlí škola, zdravotní péči, léky a ostatní zdravotnické pomůcky. Děti také musí dostávat kapesné, osobní dary a při odchodu z domova jim je předána věcná pomoc. Záleží na rozhodnutí ředitele dětského domova, zda budou také hrazeny potřeby pro volný čas, rekreace, náklady na kulturní, uměleckou a sportovní činnost, náklady na soutěžní akce a náklady na dopravu k osobám odpovědným za výchovu dětí (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Dětské domovy jsou rozděleny na dětské domovy a dětské domovy se školou. Dětský domov je složen z rodinných skupin, které mají v případě dětského domova 6 – 8 dětí, v případě dětského domova se školou 5 – 8 dětí. Sourozenci jsou ve většině případů umístěni do stejné rodinné skupiny. U obou typů ústavní výchovy je v domově těchto rodinných skupin 2 – 6. Zásadní rozdíl mezi dětským domovem a dětským domovem se školou je, že do dětského domova se školou jsou umísťovány více problémové děti, se závažnými poruchami chování, s duševní poruchou, která vyžaduje výchovně léčebnou péči nebo děti

s nařízenou ochrannou výchovou. Do dětského domova se školou jsou většinou umíst'ovány děti ve věku šesti let a zůstávají v něm do dokončení povinné školní docházky. Naopak do dětského domova přicházejí děti již od tří let a setrvávají v něm do svých osmnácti let či do doby, než dokončí školní přípravu na budoucí povolání. Dětský domov poskytuje dětem výchovnou, vzdělávací a sociální péče. Klade se zde důraz na individualitu každého dítěte a jsou do něj umíst'ovány děti, jež nemají závažné poruchy chování (Zákon č. 109/2002 Sb.).

Děti jsou do dětského domova umíst'ovány prostřednictvím diagnostického ústavu daného regionu. Diagnostický ústav je zařízení, které děti odebrané z jakéhokoli důvodu od rodičů dále „rozmiš'uje“ do dětských domovů nebo výchovných ústavů. V diagnostickém ústavu každé dítě projde komplexním vyšetřením zdravotního i psychického stavu.

Hlavním úkolem dětského domova je zajistit dítěti ideální podmínky pro jeho všestranný rozvoj a připravit jej na samostatný život po odchodu z domova. Dětský domov by měl dítěti nahradit ať už dočasně, či trvale jeho rodinu, prostředí domova musí být stabilní. Dítěti by se v dětském domově mělo dostávat uspokojení všech základních potřeb, fyzických, citových, potřeby sounáležitosti apod. U dítěte by mělo být formovány vědomosti, dovednosti a návyky s ohledem na kulturní vzorce chování i osobní potřeby. Dětský domov podporuje výchovně vzdělávací činnost školy, zajiš'uje dětem hodnotný odpočinek, rekreaci i zábavu. Děti mají možnost uplatnění se v různých oblastech zájmové činnosti. Jedním ze základních úkolů je naučit děti základním hygienickým návykům, schopnosti postarat se sami o sebe v oblasti sebeobsluhy a plnění pracovních povinností. Děti jsou také zapojovány do různých společenských akcí mimo domov.

2.3 SOS dětské vesničky

SOS dětské vesničky jsou výbornou alternativou ústavní péče. Podle českých zákonů jde o formu náhradní rodinné péče (pěstounské péče). Děti jsou svěřeny do péče pěstounům a vesničky pro ně zajiš'ují potřebný komfort – rodinný dům, psychickou a pedagogickou pomoc odborníků, finanční podporu pro děti a jejich volnočasové aktivity. Na území České republiky fungují celkem tři SOS dětské vesničky, které jsou podporovány Sdružením SOS

dětských vesniček. Tyto vesničky se nacházejí v Doubí u Karlových Varů, ve Chvalčově a v Brně – Medláncích (SOS dětské vesničky, 2010).

Historie SOS dětských vesniček sahá do konce šedesátých let minulého století, kdy na pozvání Československé pediatrické společnosti navštívil Československo zakladatel SOS vesniček v Rakousku Hermann Gmeiner. Vzniklo sdružení Kruh přátel SOS dětské vesničky a začalo se uvažovat o jejich výstavbě i v Československu. Ve prospěch dětských vesniček byly uspořádány sbírky, díky nimž mohlo dojít k jejich výstavbě. První SOS dětská vesnička byla otevřena v Doubí v roce 1970, v příštím roce došlo k zahájení provozu vesničky ve Chvalčově. Na konci sedmdesátých let došlo k ukončení činnosti Sdružení SOS dětských vesniček a jejich zřizovatelem se stal stát, avšak po roce 1989 byla činnost Sdružení opět obnovena. Poslední SOS dětská vesnička byla otevřena v roce 2003 v Brně – Medláncích (SOS dětské vesničky, 2010).

Považuji za velmi důležité vysvětlit zásadní rozdíly mezi SOS dětskými vesničkami a dětskými domovy (či jinými typy ústavní péče). Ačkoli dětské domovy prošly od pádu komunismu razantními změnami, všechny jsou rodinného typu a maximální počet dětí v jednom zařízení je 48, stále se jedná o ústavní péči, kde musí platit mnoho pravidel. Ústavní výchova dítěti nikdy nenahradí biologickou, ani adoptivní rodinu. Oproti tomu v SOS dětských vesničkách, se mohou mezi dítětem a pěstounem rozvíjet přirozené rodinné vazby, děti často vyrůstají společně se svými sourozenci a náhradní matkou (pěstounkou), která se snaží vytvořit příjemné rodinné prostředí. Děti v těchto zařízeních vyrůstají podobně, jako by žily v jiné rodině. Jediný rozdíl je v tom, že jsou obklopeny dalšími pěstounskými rodinami. Pro dítě, které pochází z SOS dětské vesničky, je v budoucnosti mnohem snadnější integrovat se do společnosti a vytvořit si vlastní fungující rodinu než pro dítě z dětského domova či jiné formy ústavní péče. Dítě vyrůstající ve vesničce získá reálnou představu o fungování rodiny a udržování rodinných vztahů. Mají zafixované různé návyky, jež budou jednou potřebovat k založení a udržení fungující rodiny (SOS dětské vesničky, 2010).

Pokud porovnáme SOS dětskou vesničku s individuální pěstounskou péčí, zjistíme, že hlavní rozdíl je tom, kolik dětí je pěstounka ochotna přijmout. Do SOS dětských vesniček přicházejí sourozenecké skupiny, což může být u individuální adopce problém. Ve vesničce má pěstounka podporu jak materiální, tak i odbornou. Do vesniček nejčastěji přicházejí děti z dětských domovů a kojeneckých ústavů.

System SOS dětských vesniček funguje na čtyřech základních bodech, kterými jsou matka, sourozenci, domek a vesnička. Dnes jsou snahy o to, aby děti nebyly vychovávány pouze matkou, ale manželským párem. Bohužel mužský prvek je v této oblasti stále zastoupen velmi sporadicky.

Matka tvoří základ rodiny, na případné adeptky jsou kladeny velmi vysoké nároky. Každá pěstounka musí projít rekvalifikačním kurzem a poté zastává minimálně půl roku roli tety. Poté může přijmout první děti do své péče. Děti, které mají stejnou matku, se stávají sourozenci. Všechny děti mají stejná práva a povinnosti. Navštěvují školu v místě sídla vesničky, neboť SOS dětské vesničky vlastní školu nemají. Jedna matka vychovává minimálně šest dětí. Dítě může ve vesničce zůstat i po dovršení osmnácti let, ale musí platit nájem a podílet se na spolufinancování své rodiny (Vocilka, 1999b).

Každá rodinná buňka má svůj vlastní domek. Důvodem je, aby měla matka se svými dětmi soukromí a mohla uplatňovat vlastní styl výchovy, předala dětem své vzorce chování a svůj způsob života, samozřejmě s ohledem na obecně platné normy. Rodina tak může i přijímat návštěvy a navozovat normální rodinné vztahy. Domek je součástí vesničky, kterou tvoří společenství několika takových domů a jejich obyvatel. Společenství domů je otevřené svému okolí. Je průchozí, nejsou zde žádné ploty či jiné bariéry. Domky jsou součástí většího sídlištního celku s jeho zvyklostmi a pravidly (Vocilka, 1999b).

3 VÝCHOVA V JEDNOTLIVÝCH VÝVOJOVÝCH STÁDIÍCH

Životní styl mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, je ovlivněn několika faktory, jimiž jsou výchova během jejich dětství a dospívání, sounáležitost k vrstevnické i jiné skupině, partner/ka, životní přesvědčení či víra, podmínky, které se jim dostávají a momentální psychický stav. Podmínkami mám na mysli bydlení a finanční zabezpečí ovlivněné pracovní příležitostmi. V této kapitole se budu zabývat výchovou. Považuji ji za důležitý faktor, jenž ovlivňuje životní styl nejen mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, ale všech lidí. Vždyť co jiného nám tolik utváří osobnost a ovlivňuje náš život jako právě životní zkušenosti, výchova a hodnoty, které jsou nám vštěpovány od dětství.

Pojem výchova můžeme vysvětlit jako cílevědomou, systematickou péči o zdravý tělesný, duševní a duchovní rozvoj dítěte. (Dobson, 1995, s. 5) Výchova jako cílevědomé (záměrné) působení vychovatele na vychovávaného předpokládá, že vychovatel má vědomě na zřeteli určitý výchovný cíl (nový vývojový stav), k němuž chce vychovávaného dovést, a že k tomu po úvaze používá postupů – výchovných prostředků, které pokládá za nejvhodnější (odměny a tresty různého druhu, poučení, vysvětlení, předvedení na určitém vzoru aj.). (Langmeier, Krejčířová, 2008, s. 262) Výchovu však různí autoři vysvětlují rozdílně, hovoříme proto o víceznačnosti pojmu výchova.

Existují tři základní styly výchovy. Každý vychovatel i rodič si vybere ten, který je mu nejbližší, ale ne všechny jsou stejně kvalitní pro výchovu dítěte. Musíme rozlišovat i podle osobnosti dítěte, na každé platí něco jiného. Styly výchovy (vedení) jsou tyto:

- Autokratické (autoritativní, dominantní) vedení – vychovatel je autoritou, která na děti často křičí, rozkazuje jim, hrozí a trestá. Dává dětem velmi málo prostoru pro vlastní vyjádření, rozhodnutí. Autokratický vychovatel nerespektuje přání a potřeby dětí, neposkytuje jim možnost samostatného jednání a vlastní iniciativy.
- Slabé vedení (liberální styl výchovy) – vychovatel je málo důsledný, dětem téměř nikdy nerozkazuje, když už rozkaz vysloví, nekontroluje ani nevyžaduje jeho splnění. Děti jsou vedeny málo nebo vůbec.
- Sociálně integrační vedení (demokratický styl výchovy) – je tím neobtížnějším stylem výchovy. Vychovatel vede děti k samostatnosti, rozvíjí jejich iniciativu.

Nerozdává jen příkazy, ale spíše návrhy, jde dětem příkladem (Čáp, Mareš, 2001).

Nezbytnou součástí výchovy je naučit dítě kázni. Kázeň je potřebná jak pro dítě, tak pro jeho vychovatele. Bez ní se dítě chová nesnesitelně a vychovatel si s ním neví rady. Je velmi důležitá i pro budoucnost dětí. Bez kázně nebudou mladí lidé schopni si najít práci, žít v harmonii a mohou se z nich stát osoby, jež stojí na okraji společnosti. Výchova ke kázni je během dlouhodobé ústavní péče velmi důležitá. Dítě, poté mladý dospělý musí co nejdříve pochopit, že život není jednoduchý a po odchodu z ústavní péče nic nedostane zadarmo. Musíme však k jejich výchově přistupovat s citem a individuálně, neboť děti umístěné do ústavní výchovy si prožily a některé stále prožívají nelehké chvíle.

Podle Biddulpha (1999) je kázeň nedílnou součástí výchovy, dětem nemůžeme poskytnout nic důležitějšího než lásku a kázeň. Aby si děti vytvořily systém vnitřní kontroly, díky které se chovají ukázněně a nekomplikují si život, je třeba určitá přísnost vychovatele. Pokud rodič či vychovatel dovolí dítěti dělat si, co chce, značně mu znesnadňuje budoucí život. Z neukázněných dětí mohou snadněji vyrůst nešťastní lidé, kteří budou osamělí, rozzlobení, nezaměstnaní, mohou mít tendence k porušování zákona. Ukázněné dítě bude svobodné, naučí se pohybovat ve světě a vyhýbat se problémům. Stěžejním bodem kázně je, že jedinec vychází sám se sebou a ostatními lidmi.

Důležitým cílem výchovy je také ochrana dítěte před šikanou, drogami, alkoholem či sexuálníím zneužíváním. Právě u dětí vyrůstajících v ústavní péči je ochrana před šikanou důležitá. Dítě se častěji může setkat s tím, že se mu budou ostatní děti posmívat. Hodně dětí vyrůstajících v ústavní péči ve věku pubescence tento fakt před svými vrstevníky a spolužáky tají. Nechtějí se od nich odlišovat.

Za velmi důležitou prevencí šikany a jiných problémů (alkohol, drogy) lze považovat důvěru mezi dítětem a jeho vychovatelem. Když se dítě stane obětí šikany či posměchu ostatních, mělo by pro něj být přirozené se svému vychovateli bez rozpaků svěřit. Dítě se také musí naučit bránit. Je hodně ukazatelů, které by měli vychovatele upozornit na to, že je něco v nepořádku. Musíme si uvědomit, že právo dítěte na bezpečí je jedním ze základů jeho zdravého vývoje. Jsou to hlavně metody prevence, které snižují zranitelnost dětí a pomáhají při zvyšování jejich sebedůvěry (Elliottová, 1995).

Samozřejmostí je, že přistupujeme jinak k výchově chlapců a dívek. Pro chlapce je typické, že své pocity projevují otevřeně a prožívají je velmi intenzivně. Jejich potřeba někoho ochraňovat a o někoho pečovat, obdiv k hrdinství a rozhodnosti se u nich projevuje již od dětství. Většinu chlapců můžeme charakterizovat jako čestné, klidné, se smyslem pro spravedlnost. Pro jejich výchovu lze určit několik zásad, které můžeme shrnout do následujících bodů:

- Chlapci k výchově potřebují otce nebo alespoň někoho, kdo jim ho nahradí, proto by měl být do ústavní péče více zahrnut mužský element.
- Chlapce by neměl vychovávat jen jeho otec, ale i ostatní muži.
- Chlapcům bychom měli ukázat, jak se chovat k děvčatům, naučit je děvčata respektovat považovat je za rovnocenné.
- Musíme chlapce ochraňovat před vlivem násilí a banalit, které by z nich mohly učinit povrchní, bezcitné a vulgární jedince. Je potřeba, aby svou sexualitu hodnotili jako zvláštní, nikoli lacinou.
- Chlapce musíme také naučit pracovat a být schopnými poradit si s různými úkony v domácnosti (Biddulph, 1999).

Existují obecné a obvyklé rozdíly mezi chlapci a děvčaty, které nám pomohou uzpůsobit výchovu jedince podle jeho pohlaví. Mezi tyto rozdíly patří:

- Chlapci se raději soustředí na splnění jednoho úkolu a na vyrušení často jednají agresivně.
- Děvčata nebývají tolik pohybově nadaná.
- Chlapci upřednostňují hru venku, často vymyšlejší a hrají hry, ke kterým potřebují hodně prostoru. Jelikož se považují za fyzicky silné, vyhledávají hrubší a divočejší hry.
- Děvčata při plnění svých úkolů málo spěchají, zato jsou svědomitější, ale ne tolik aktivní.
- Děvčata více stojí nohama na zemi, více spoléhají na svých pět smyslů.
- Děvčata ve věku pěti let předhánějí stejně staré chlapce ve všeobecném vývoji asi o šest měsíců.

- Chlapci více vyhledávají nezávislost než děvčata, ale musí se cítit bezpeční a způsobilí (Wyckoff, Unellová, 2004).

Při výchově je velmi důležité vést děti k hodnotám, které jsou respektované a žádané v dané kultuře. V naší kultuře mezi základní hodnoty patří poctivost, odvaha, mírumilovnost, samostatnost, sebekázeň, věrnost, respekt a úcta, láska, citlivost, nesobeckost, srdečnost, spravedlnost a odpuštění. Je žádané, aby děti byly k těmto hodnotám vedeny od útlého věku, vždy s ohledem na vývojové stádium, kterým právě procházejí a individuální schopnosti každého dítěte. Během výchovy musíme vždy brát ohledy na individualitu dětí, je velmi obtížné v této oblasti zobecňovat. Každé dítě je zcela odlišné a jeho výchova si vyžaduje osobitý přístup. Na každé dítě „platí“ něco jiného (Eyrovi, 2007).

S výchovou k hodnotám můžeme začít téměř kdykoli, nikdy není brzy, neboť čím dříve dítěti hodnotu předložíme, tím dříve se naučí ji respektovat. Musíme však být trpěliví, dítě si danou hodnotu neosvojí hned, ale chce to čas, chvíli potrvá, než hodnotu přijmou za svou. Předtím, než s výchovou začneme, bychom si měli sami uvědomit, které hodnoty jsou pro nás v životě důležité, a které z nich chceme dětem předat. Každý z nás považuje v životě za důležité něco jiného, ale základní hodnoty jsou víceméně stejné (Reichlin, Winkler, 2007).

To, jaké si dítě osvojí hodnoty během svého dětství a dospívání do jisté míry ovlivní i jeho budoucí životní styl. Musíme tedy děti a adolescenty vést k tomu, aby si kladné hodnoty osvojili co nehlouběji a také se podle nich chovali a jednali. Existuje mnoho zásad, které pomohou u dítěte rozvinout konkrétní hodnotu, vždy musíme brát ohled na jeho věk a individualitu.

V následujících podkapitolách se budu zabývat jednotlivými vývojovými stádii od prenatálního období po adolescenci a stěžejními body ve vývoji a výchově. Ráda bych také zmínila stádia vývoje podle Eriksona v jednotlivých vývojových obdobích. Erikson ve svém rozdělení nepostihl pouze vývojová stádia dítěte, ale snažil se zahrnout celý život člověka. V jeho vývojových stádiích hrají roli psychosexuální zóny (orální, anální, falická) a s tím související způsoby chování dítěte. Jeho fáze jsou rozvrženy tak, že každý z nás musí splnit vývojový úkol daného stádia, aby mohl postoupit do stádia následujícího (Hort akol., 2000).

Erik Erikson věřil, že každé vývojové stádium během života, přináší jedinci psychologické úkoly a krize, které musí být překonány (Myers, 2010). „Erikson prosazoval myšlenku, že

vývoj já není závislý pouze na intrapsychických faktorech, ale je věcí vzájemné interakce mezi dítětem a sociokulturními vlivy, zprostředkovanými rodinou a později i širší společností“ (Hort a kol., 2000, s. 29).

Podle Eriksona se první vývojové stádium týká získání důvěry, kdy dítě získává pocit bezpečí díky interakci s matkou, která je pozorná k projevům chování svého dítěte a zároveň uspokojuje jeho orální potřebu. Toto stádium probíhá během prvního roku života dítěte. Důvěra se pro dítě stává jeho vnitřní reprezentací a až po jejím dosažení může dítě vstoupit do další fáze vývoje. Pokud nedojde k dosažení důvěry mezi dítětem a jeho matkou, může to vést k neschopnosti dítěte navazovat blízké vztahy v průběhu dalšího života. Dítě je také ohroženo bazální nedůvěrou (Hort a kol., 2000).

Cílem druhého vývojového stádia je autonomie, probíhá v období prvního až třetího roku života. V tomto stádiu se dítě učí ovládat své tělo, poznávat vlastní já, snaží se o prosazení vlastního názoru a je schopno přijímat omezení od svého okolí. Pokud rodiče dítě nadměrně omezují a kritizují, může dojít k ohrožení jeho hrdosti, dítě může být stydlivé a pochybovat o sobě a svých schopnostech. Rodiče by měli dítěti k jeho samostatnosti napomáhat a neměli by ho omezovat (Hort a kol., 2000).

Třetí vývojové stádium zahrnuje třetí až pátý rok života a je obdobím iniciativy. Ve fantazii dítěte se mohou objevovat témata oidipovského/elektřina komplexu. Dítě je zvědavé v oblasti sexuálních otázek. Rodiče by neměli být na dítě v tomto období příliš přísní a striktní, neboť to u něj může vyvolat nadměrný pocit viny, jež v budoucnu bude omezovat jeho iniciativu, popř. zatěžovat dítě nadměrně krutým a iracionálním svědomím (Hort a kol., 2000).

Čtvrtým vývojovým stádiem je období pracovitosti, jež probíhá v období školního věku, tedy mezi šestým a jedenáctým rokem života. Dítě se v tomto období zapojuje do procesu učení, začíná si osvojovat vztah k práci, prožívá pocit vlastní důležitosti a vlastního uplatnění. Dítě je schopno spolupráce s dalšími lidmi, vliv na něj už nemají jen rodiče, ale i další autority, např. učitelé. Pokud toto období dítě úspěšně nezvládne, může to u něj vyvolat pocity méněcennosti (Hort a kol., 2000).

Období puberty a adolescence je pátým vývojovým obdobím, kdy je hlavním úkolem jedince dosažení vlastní identity. Pokud člověk nesplnil cíle všech předešlých úkolů, nemůže

vlastní identitu získat. Velmi důležitá je v tomto stádiu i identifikace s druhými osobami. Dospívající má v hlavě velké množství otázek (kdo jsem, kam patřím, jaký jsem), které vedou ke krizi identity. Ta je krokem k dosažení dospělosti a vývojem zdravého sebepojetí. Přechod mezi dětstvím a dospělostí může být obtížný a může vést ke zmatení sociálních rolí (Hort a kol., 2000).

Erikson popsal i vývojová stádia vztahující se k rané dospělosti (identita versus izolace), ke střední dospělosti (generativita versus stagnace) i ke staršímu věku (integrita ega versus zoufalství) (Hort a kol., 2000).

3.1 Výchova dětí předškolního věku – od narození do šesti let

Podle Roggeho lze období od narození jedince až po jeho vstup do školy rozdělit na tři stádia, která na sebe navazují. Každý z nás těmito stupni vývoje musel projít. Pokud jedinec nedokončí předešlý, nemůže přejít do následujícího. Tyto stupně můžeme charakterizovat takto:

- Vývoj dítěte začíná ještě před narozením v období prenatalním, kdy se rozvíjí jeho smysly a motorika. Blízkost, podpora a fyzický kontakt jsou pro dítě nezbytné již během prvních dnů a týdnů po jeho narození. I když kojeneček většinu času tráví spánkem, během chvil bělosti můžeme pozorovat jeho motorickou aktivitu, reakce na podněty a reflexy. Kojeneček potřebuje být součástí vztahu, ve kterém se cítí dobře. Jen pokud je naplněna jeho potřeba bezpečí, prospívá a vyvíjí se.
- Dítě se odpoutá od své matky či osoby jemu blízké ve chvíli, kdy si začne uvědomovat své motorické schopnosti (plazení se, chození po čtyřech, stoj na nohou). Jeho schopnost zkoumat okolní svět a sebe samo mu dodává sebevědomí. Tím více se dítě stává nezávislé na svých rodičích a vymaňuje se z jejich převažující, čím více si uvědomuje svoje schopnosti. Dítě touží po tom, aby bylo nedílnou součástí dění ve svém okolí.
- Jakmile u dítěte začnou růst jeho sociální, emocionální, intelektové a jazykové kompetence, uvědomuje si, že má moc ovlivňovat své okolí a působit na svět

okolo sebe. Musíme respektovat individuální vývoj každého dítěte, žádné dvě děti se nevyvíjí stejně. Měli bychom se vyvarovat jakémukoli spěchu v oblasti vývoje dítěte, jen bychom u něj vyvolali pochybnosti o něm samém a jeho vývoji, což by na dítěti mohlo zanechat následky v oblasti sebepojetí (Rogge, 2007).

Dítě od narození po nástup do školy prochází několika obdobími. Prvním z nich novorozenecké období, které probíhá zhruba během prvního měsíce života dítěte. Novorozenecké období je pro další rozvoj jedince velmi důležité, v mnohých oblastech rozhodující. Dítě si během něj vytváří první sociální vazby, hlavně s matkou či jinou blízkou osobou, která o něj pečuje. Právě osobu sobě blízkou, která se o něj stará a věnuje mu pozornost, dítě potřebuje, aby mu byly zajištěny optimální podmínky pro jeho následný vývoj.

Po období novorozeneckém následuje kojenecké období (od ukončení novorozeneckého období do jednoho roku). v tomto období je opět nezbytná interakce s osobou blízkou uspokojení pocitu bezpečí, které je předpokladem pro zdravý duševní a kognitivní vývoj dítěte. Pokud je dítě již v tomto útlém věku umístěno do kojeneckého ústavu, znamená to velké riziko v ohrožení jeho zdravého vývoje, které může být jen stěží eliminováno personálem (Vágnerová, 2005).

Dalším stupněm vývoje je období batolete, jež můžeme ohraničit druhým a třetím rokem života. Během batolecího období se dítě stává méně a méně závislé na své matce či jiné blízké osobě a rozvíjí se u něj vlastnosti, které lidi odlišují od zvířat. U batolete se začíná rozvíjet řeč a chodí vzpřímeně bez pomoci. Dítě začíná projevovat zájem o hru s ostatními dětmi, při níž je schopno respektovat jednoduchá pravidla. Pro batolecí období je charakteristický vzdor a negativismus dítěte. Na druhou stranu se dítě v některých situacích rádo podřizuje dospělým a plní jejich příkazy s velkým vnitřním zaujetím. Výzkumníci dnes upírají svou pozornost právě na studium této rané poslušnosti, kterou považují za první stupeň skutečné socializace, tedy za první krůčky ke zvnitřňování morálních norem společnosti. Ve druhém roce života si dítě začíná uvědomovat vlastní chování a jeho možné následky, tento věk lze tedy považovat za počátek skutečné socializace dítěte (Langmeier, Krejčířová, 2008).

Po období batolete prochází jedinec předškolním obdobím, které je některými autory datováno od tří let po nástup dítěte do školy, jiní autoři uvádějí, že za předškolní období lze považovat již dobu prenatální až po vstup dítěte do školy. Můžeme ho též chápat jako ob-

dobí mateřské školy, což však není zcela přesné, neboť některé děti mateřskou školu nena-
vštěvují. Dítě si během předškolního období osvojuje sociální role a začíná vnímat sociální
kontrolu okolí. Z tohoto hlediska může být období pro některé děti kritické. Dítě by si již
mělo uvědomovat základní pravidla společnosti a být schopné je respektovat.

Stejně jako během celého života, i v období před nástupem dítěte do školy musíme výcho-
vu uzpůsobit vývojovému stádiu dítěte a jeho individuálním předpokladům. Dítě do sedmi
měsíců života není ještě schopno pochopit, co je od něj žádoucí a kdy se dopustí „přestup-
ku“, proto je vhodné výchovné působení spojené s káráním a tresty přenechat na pozdější
věk. Tak malé dítě si není schopné spojit svoje provinění s trestem. V nízkém věku je pro
dítě mnohem důležitější, aby ho někdo objal a vzal do náručí. Nejvíce je pro dítě potřebné
slyšet známý lidský hlas. Prvních šest měsíců života dítěte by se mělo vyznačovat bezpeč-
čím, náklonností a teplem, což vede ke správnému vývoji citového i tělesného zdraví dítěte
(Dobsom, 1995).

Během výchovného působení na dítě předškolního věku bychom se měli zaměřit na několik
oblastí jeho vývoje. Mezi tyto oblasti patří motorický vývoj, který se nejvíce rozvíjí mezi
prvním a druhým rokem života, vývoj řeči, jež podpoříme pohádkami a různými říkadly.
V útlém věku je důležitá výchova k čistotě, dítě by si mělo co nejdříve osvojit hygienické
návyky a bez váhání je používat. Čím dříve s uplatňováním hygienických návyků u dítěte
začneme, tím lépe si je osvojí a budou pro něj přirozené.

Dítě v předškolním věku může trpět úzkostmi, neboť úzkosti provází vývoj a zrání
v samostatnou a sebevědomou osobnost. Dítě před nimi nemůžeme ochránit, proto se o to
ani nepokoušejme. V žádném případě si nesmíme z dětských úzkostí dělat legraci nebo
jimi dokonce dítěti vyhrožovat. Musíme dítě naučit, jak úzkosti konstruktivně zvládat. Úz-
kosti u dětí mohou být vyvolané jejich odloučením od rodičů, obludami a běsy vyvolanými
jejich bujnou fantazií (Vágnerová, 2005).

Od narození do zahájení školní docházky děti procházejí velkým množstvím vývojových
změn v morálním i sociálním ohledu. Nejen na dítě, ale i na jeho vychovatele jsou kladeny
velké nároky. První důležité základy pro správný morálně-sociální vývoj dítěte jsou polo-
ženy již během prvního roku života, v případě, že dítě prožívá dostatečný a citlivý tělesný
kontakt. Nejnovější průzkumy a studie ukazují, že pokud dítě neprožívá pocit jistoty, bez-
pečí a nemá dostatek opory nebo je mu upřeno citlivé pedagogické jednání, vyvolává to

v něm pocit, že je svým okolím odmítáno a že ho jeho blízcí nemají rádi. Není to pravidlem, ale tímto nevhodným chováním mohou být položeny základy pro asociální chování jedince v budoucím životě. Pokud osobní blízkost v prvním roce života u dítěte vyvolá pocit vlastní hodnoty a sebedůvěry, následuje brzy snaha o nezávislost dítěte na jeho rodičích nebo vychovatelích (Rogge, 2007).

Dítě během svých prvních šesti let života projde velkými změnami. Ze zcela závislého miminka se z něj stane dítě, které již brzy bude školou povinné a musí být schopné se v mnoha situacích spolehnout samo na sebe. Právě první měsíce a roky života jsou pro jeho následný vývoj nezbytné. Pokud dítě nemá dostatečnou emocionální oporu a vhodné podmínky pro svůj vývoj, může u něj vzniknout psychická deprivace, se kterou se nemusí vyrovnat po zbytek života.

U dítěte se také vytvářejí první znaky morálního vývoje (mezi třetím a pátým rokem) a před nástupem do povinné školní docházky již dokáže rozeznat, co je morálně správné a co nikoli. Výchova dětí v ústavní péči je o to složitější, že téměř každé dítě trpí psychickou deprivací a prvním úkolem vychovatele je, pomoci mu se s ní co nejlépe vyrovnat a zvyknout si na svůj nový „domov“. Ve většině případů se děti, které do dětského domova přišly v útlém věku, se svým osudem vyrovnávají snadněji. U tak malých dětí je také ještě velká šance, že budou adoptovány.

3.2 Výchova dětí školou povinných

Při nástupu dítěte do školy se pro něj mnoho věcí zásadně změní, jsou na něj kladeny vyšší nároky a pro většinu dětí to může znamenat značnou zátěž. Dítě je do vysoké míry ovlivněno svým postavením v kolektivu třídy, což ovlivňuje o jeho úspěch či neúspěch během vyučování a také jeho vztah k sobě samému i druhým lidem. Po vstupu do školy, by dítě nemělo být přepínáno. Příprava na výuku by neměla trvat déle než půl hodiny, výjimečně hodinu a měla by probíhat v době dobré výkonnosti dítěte, po aktivním odpočinku. Někteří rodiče a vychovatelé děti nutí k dlouhé přípravě do školy, neboť výsledky dítěte nejsou podle jejich představ, vyvíjí na dítě tlak. Často se po nástupu dítěte do školy zvyšuje frekvence trestů a výčitek (Čáp, Mareš, 2001).

Musíme si uvědomit, že ne každé dítě bude mít samé jedničky a k dětem přistupovat individuálně s ohledem na jejich osobnostní předpoklady. Pokud budeme na dítě tlačit a nadávat mu za jeho školní neúspěchy, můžeme v něm vyvolat odpor ke škole jako takové i k učení. Měli bychom poznat, jak na tom dítě intelektuálně je a podle toho přistupovat i k jeho studijním výsledkům, každé dítě potřebuje cítit podporu a slyšet chválu.

Pro vstup dítěte do školy je potřebná jeho školní zralost, která se zjišťuje při zápisu do první třídy, avšak každý rodič nebo vychovatel ví nejlépe, zda je dítě pro vstup do školy již připraveno. Langmeier a Krejčířová za „školní zralost považují takový stav, somato-psycho-sociálního vývoje dítěte, který:

1. je výsledkem úspěšně dovršeného vývoje celého předchozího období útlého a předškolního dětství,
2. je vyznačen přiměřenými fyzickými a psychickými dispozicemi pro požadovaný výkon ve škole a je doprovázen pocitem štěstí dítěte,
3. je současně dobrým předpokladem budoucího úspěšného školního výkonu a sociálního zařazení“ (Langmeier, Krejčířová, 2008, s. 106 – 107).

Během povinné školní docházky, která v České republice zahrnuje devět let základní školy, dítě prochází dvěma stádii: mladší školní věk (od nástupu dítěte do školy 6 – 7 let až po období 11- 12 let, kdy se začínají projevovat první známky dospívání spojené s psychickými projevy) a období pubescence, které trvá od 11. – 12. roku života dítěte zhruba do patnácti let. Toto období také můžeme nazývat obdobím staršího školního věku (Vágnerová, 2005).

Nástup dítěte do školy můžeme považovat za významný mezník jeho socializace. Dítě si začíná vytvářet svou první sociální síť, do které patří jeho spolužáci a jiní kamarádi, např. z družiny či zájmových kroužků. Vzorem pro dítě již nejsou jen rodiče, ale začínají se jimi stávat i učitelé. Formuje se postoj dítěte k autoritám. Dítě si v období mladšího školního věku začíná uvědomovat sociální kontrolu a formuje si sociální role (Matějček, 1994).

Období mladšího školního věku je důležitým mezníkem morálního vývoje dítěte. Dítě si začíná osvojovat morální postoje, přemýšlí o tom, co je morální a co ne. Už tyto hodnoty nepřijímá jen proto, že mu dospělá osoba řekla, aby to tak dělal, ale samo dokáže rozpoznat, co je správné a proč. Důležitým faktorem je vrstevnická skupina školní třídy, kde dítě

lépe porozumí názorům, potřebám a přáním různých lidí, jeho spolužáků. Také se v něm utváří empatie, snaha pomáhat druhým, potřebným, dítě bere ohledy na zájmy jiných, na prvním místě už nestojí jen jeho zájmy. Dítě si také v období mladšího školního věku osvojuje společenské normy a hodnoty. I nad nimi uvažuje a nepřijímá je bezmyšlenkovitě za své (Langmeier, Krejčířová, 2008).

Důležitou změnou v životě dítěte školou povinného je nutnost práce, ve většině případů jde o školní práci, která vede k dosažení předem stanoveného cíle. Dítě již k poznávání světa kolem sebe a začleňování do společnosti ostatních lidí nepoužívá jen hru, jak bylo zvyklé před nástupem do školy, ale musí vykonávat úkoly, jež nejsou sami o sobě příjemné, a mnohdy je nedělá z vlastní vůle. Samozřejmě ani v období mladšího školního věku nemůžeme zapomínat na hru. Ta je nedílnou součástí zdravého vývoje osobnosti jedince a musí pro ni být vytvořeny podmínky odpovídající momentální vyspělosti dítěte. Hra může být zaměřena na rozvoj jakýchkoli lidských schopností a dovedností. U dětí bychom měli trénovat paměť, koncentraci, kreativitu, jemnou motoriku apod. Všechny jmenované složky jsou nezbytné proto, aby dítě bylo ve škole úspěšné.

Podle Matějčka (1994) by se měl školní věk dělit nikoli na dvě etapy, ale na etapy tři. Klasické rozdělení je mladší a starší školní věk (puberta), Matějček mezi ně vsouvá ještě střední školní věk, který u dětí probíhá od 8 – 9 do 11 - 12 let dítěte. Toto období můžeme považovat za víceméně klidné, neboť rozdíly mezi dětmi se vyrovnaly a etapa silného vývoje, puberta, teprve přijde.

V období středního školního věku se začínají velmi intenzivně projevovat dvě důležité životní funkce - diferenciací identity podle pohlaví, jež můžeme vysvětlit tak, že si dítě uvědomuje své pohlaví a také se podle toho začíná chovat a rodičovské chování vůči malým dětem, což poznáme podle projevů péče o malé děti, např. sourozence. Tento jev je v lidstvu univerzální a není ovlivněn jednotlivými kulturami, člověk to tak ve svém vývoji potřebuje. Měli bychom dát dětem příležitost ke kontaktu s ostatními (Matějček, 1994). Což je v dětských domovech a jiných zařízeních ústavní péče přirozené. Starší děti jsou zvyklé na to, že se starají o ty mladší. Ve většině případů to dělají s láskou.

3.3 Výchova pubescenta

Obdobím pubescence prochází jedinec ve věku 11 – 15 let, období je také nazýváno puberta a podle některých autorů je totožné s obdobím staršího školního věku. Pubescenci můžeme dále rozdělit na dvě fáze:

- a) Fáze prepuberty (první pubertální fáze), která u většiny dívek probíhá od 11 do 13 let, chlapci jí procházejí asi o 1 – 2 roky později. Projevuje se prvními známkami pohlavního dospívání, jsou viditelné první sekundární pohlavní znaky a obvykle jedinec procházející tímto obdobím rychle vyroste. Období tzv. předpuberty je ukončeno v době, kdy dívky dostanou první menzes a u chlapců dojde k první emisi (první noční poluci).
- b) Fáze vlastní puberty (druhá pubertální fáze), která začíná ukončením prepuberty a trvá do té doby, dokud jedinec není schopný vlastní reprodukce. Zpravidla lze konstatovat, že první menzes u dívek bývá nepravidelný, pravidelnost se dostaví asi až za 1 – 2 roky, kdy teprve dojde ke schopnosti rozmnožování. Stejně tak i reprodukční schopnost chlapců přichází o něco později po dokončení vývoje jejich sekundárních pohlavních znaků. Období vlastní puberty trvá zhruba od 13 – 15 let života (Langmeier, Krejčířová, 2008).

Výrazné změny v somatické oblasti a tělesném vývoji mohou v tomto období lidského života vyvolat časté nejistoty a obavy. Pro dospívajícího znamená vývoj sekundárních pohlavních znaků a patrné tělesné změny velmi obtížnou situaci z hlediska adaptace, někteří pubescenti se dokonce za své „nové“ tělo stydí a snaží se nově nabyté proporce maskovat např. velkým oblečením apod. V tomto období musíme být velmi opatrní v oblasti kritiky. Každé negativní hodnocení pubescenta může zanechat negativní dopad na jeho sebehodnocení. Dokonce i sebemenší narážky myšlené v legraci na tělo pubescenta, mohou zanechat na jeho duši velké šrámy (Michalčáková, 2007).

Pubescence je obdobím rychlých a dramatických změn v životě dospívajícího jedince. Neví, co se s ním děje, a neví, jak má těmto změnám čelit. V dětství může taková situace vyvolat pocity strachu, nejistoty a frustrace, které jsou pro období pubescence typické. Proto u pubescentů pozorujeme jejich podrážděnost, tajnůstkářství, úzkost, vzdor, drzost či vychloubačnost. Podle jejich názoru nemůže žádný dospělý rozumět tomu, co právě prožívají.

Stahují se sami do sebe a jedíni, komu mohou opravdu věřit, jsou jejich kamarádi vrstevníci, neboť právě prochází stejným obdobím plným zmatků (Langmeier, Krejčířová, 2008).

Pubescence je počátečním obdobím, kdy jedinec hledá vlastní identitu. Identitu lze definovat jakou soubor rysů, které člověka charakterizují ve skupině jiných lidí. Pro pubescenta tím může být specifický smích, upovídánost, provokování aj. Pubescent se hledá, snaží se sám sobě odpovědět na otázky kdo vlastně je, jaké má postavení ve skupině svých vrstevníků, v čem je originální. Úkolem rodiče či vychovatele je pubescentovi pomoci na tyto otázky odpovědět a pomoci mu najít vlastní identitu. Dospělý by měl pubescenta podporovat v hledání svých kladných stránek, své odlišnosti, což mu pomůže vážit si sám sebe. Jedinec, který si sám sebe váží, také lépe uznává a váží si lidí ve svém okolí (Špaňhelová, 2008).

Na dnešního pubescenta číhá mnohem více nástrah, než tomu bylo před několika lety. Dříve neměli mladí lidé možnost volby a takové svobody jako nyní. Dostupnost drog a alkoholu také nebyla tak snadná a sex byl pro pubescenty tabu. Dnešní doba je ve výchově velmi liberální a dává dospívajícím možnost dělat téměř cokoli, co je napadne. Důležitým opatřením, které by mohlo zabránit experimentacím s alkoholem, drogami či sexem je primární prevence. Preventivní programy ve školách jsou velmi důležité proto, aby si děti uvědomily, jaké nebezpečí na ně může v případě užívání návykových látek či promiskuity číhat. Prevence je důležitá i v rodinách nebo ústavních zařízeních, je nezbytné s dětmi, a pubescenty obzvláště, na toto téma mluvit. Musí mít jistotu, že ke svým vychovatelům mohou mít důvěru.

Mezi časté znaky puberty patří zhoršený prospěch dospívajícího ve škole, odmítání povinností, vztek, někdy se stává, že jedinec začne svým rodičům či vychovatelům lhát nebo s nimi přestane komunikovat úplně. Pubescent si také může najít partu, které zcela není podle představ vychovatele nebo naopak nemá žádné kamarády a jen se poflakuje a nudí (Vágnerová, 2005). Hlavním zájmem „osamělých“ pubescentů jsou často počítač či televize, jedinec se na aktivity s nimi spojené upne a může dojít k situaci, kdy si skutečnost plete s virtuální realitou a osobní komunikaci vymění za chatování na internetu.

V pubertě dochází k začleňování jedince do skupiny vrstevníků, což můžeme považovat za důležitý úkol každého mladistvého. Jedinec navazuje již trvalejší kamarádské vztahy, než tomu bylo v předchozích fázích jeho života. I jeho komunikace s vrstevníky je na vyšší

úrovni. Pubescenti se učí navazovat vztah, ke kterému je důležitá komunikace, empatie, pomoc kamarádovi, spolupráce, schopnost dívat se na situaci očima druhého. Vztahy jsou pevnějšího a trvalejšího charakteru. Tento akt je důležitý jako příprava pro pozdější navazování a udržování partnerských vztahů, i vztahů pracovních (Čáp, Mareš, 2001).

3.4 Vývojové stadium adolescence – věk, kdy mladí lidé opouštějí dlouhodobou ústavní péči

Mladí lidé, kteří opouští dlouhodobou ústavní péči, ve většině případů právě procházejí obdobím adolescence neboli dospívání. Každý autor datuje období adolescence, kterému předchází právě období pubescence, odlišně. Ve většině případů je však adolescence ohraničena věkem do 20 – 22 let, tedy období, kdy mladí lidé ústavní péči opouštějí nejčastěji.

Podle Vágnerové (2005) lze období adolescence definovat jako přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí. V životě člověka zahrnuje jednu dekádu, od 10 do 20 let. Osobnost jedince prochází celkovou proměnou ve všech oblastech: somatické, psychické i sociální. Většina změn, jimiž člověk v období dospívání prochází, jsou primárně ovlivněny biologicky, avšak jsou v interakci s psychickými a sociálními faktory, jež tyto změny také významně ovlivňují. Kulturní a sociální podmínky dané společnosti kladou na dospívajícího určité nároky, na kterých je celkový průběh dospívání závislý.

Musil nazývají období od 18 do 22 let jako období mládí, které je charakteristické začínající autonomií vůči rodičům, identitou s pohlavní rolí jedince, internalizací morálního vědomí a volbou povolání (Musil, 2006).

Langmeier a Krejčířová (2008) období dospívání rozdělují na dva stupně: pubescence, kterou jedinec prochází ve věku 11 – 15 let a období adolescence, jež v životě člověka trvá od 15 do 22 let.

Adolescence je období života, které začíná pubertou. Během adolescence se z dítěte stane dospělá osoba. Adolescence začíná fyzickými změnami v oblasti sekundárních pohlavních znaků a končí sociálními úspěchy, které jsou znakem nezávislé dospělé osoby. V kulturách, kde musí být jedinec nezávislý již v období puberty, adolescence neexistuje. Adolescence je obdobím, kdy dětská léta končí a začíná období zmatku (Myers, 2010).

Dospívání je období života, kdy si má jedinec utvořit uspokojivé sociální postavení i vlastní identitu, je to období hledání sebe sama, přehodnocování hodnot získaných v dosavadním životě. Adolescent během této etapy projde vlastní proměnou. V současné době mezi adolescenty panuje snaha o to, aby období dětství opustili co nejdříve a vyrovnali se dospělým, alespoň po některých stránkách života. Mají snahu získat větší práva a svobodu při rozhodování, avšak povinností a zodpovědností za své činy by se rádi co nejdříve vyhnuli. Období adolescence se v posledních letech rozšiřuje, začíná dříve a končí později. Je to dáno i tím, že děti by se rády co nejdříve staly dospělými, ale když dospějí, chtějí by být opět dětmi. Začnou si uvědomovat, že dospělost sebou nese mnoho zodpovědnosti a neznámá jen nezávislost, jak si dříve mysleli.

Zaměřím se především na období pozdní adolescence, které jedinci opouštějící dlouhodobou ústavní péči právě procházejí. Věk mladých lidí, jež opouštějí dětské domovy či jiná zařízení ústavní výchovy, bývá nejčastěji 18 – 20 let. Tato situace se samozřejmě mění v případě, že se jedinec rozhodne studovat vyšší odbornou či vysokou školu. Bohužel jen zanedbatelné procento mladých lidí pobývajících v ústavní péči vyšší vzdělání absoluuje.

Během pozdní adolescence, kterou lze vymezit věkem 18 - 22 let dochází k důležitým psychosociálním proměnám, mění se osobnost jedince i jeho postavení ve společnosti. Důležitý mezník představuje ukončení střední školy nebo učebního oboru a následný nástup do zaměstnání či volba dalšího studia. V případě nástupu do práce přichází ekonomická samostatnost jedince, v případě nástupu na vysokou školu dochází k jejímu oddálení. V naší společnosti je dosažení ekonomické samostatnosti považováno za jeden ze znaků samostatnosti a jedinci, který ji dosáhl, jsou přiznána větší práva (Vágnerová, 2005).

V období pozdní adolescence prochází jedinec určitými rolami, které mají neodmyslitelný význam v následném životě. Jsou jimi:

- Předprofesní role – role studenta a učně, díky níž jedinec získá určitou sociální pozici. Pokud vyhovuje zájmům adolescenta, je velmi důležitý i její osobnostní význam.
- Role pracujícího – napomáhá k dosažení ekonomické i sociální samostatnosti.

- Role člena určité skupiny – adolescent se s ní identifikuje a díky ní získává určitý sociální status. Ke konci období dospívání ztrácí v životě mladého člověka na významu.
- Role blízkého přítele – lze se na něj spolehnout a adolescent s ním sdílí zážitky i zkušenosti.
- Partnerská role – v jedinci uspokojuje potřebu blízkého člověka, mít někoho, na koho se může spolehnout. Uspokojuje i potřebu emočního a sexuálního vztahu (Vágnerová, 2005, s. 349).

Adolescent se může setkat s mnohými nástrahami, které jsou schopny ovlivnit jeho dosavadní život a vnímání budoucnosti. Může jimi být alkohol, drogy či sexuální promiskuita. Jakmile má vychovatel podezření, že adolescent začíná sklouzávat k některé z těchto těžkostí, měl by si neprodleně s dospívajícím promluvit a vysvětlit mu možné následky jeho rizikového chování.

Bohužel je dnes velmi pravděpodobné, že pokud adolescent neužívá drogy a jiné návykové látky pravidelně, alespoň některou z nich vyzkoušel, či mu byla nabídnuta jeho vrstevníky nebo jinými známými. To, že je dostupnost drog tak snadná, má na společnost, v níž žijeme, velmi negativní následky. Což se týká zejména dospívajících, kteří s drogami experimentují nejčastěji. Drogy a alkohol zapříčiňují to, že mladí lidé předčasně ukončují svou profesní přípravu, jejich pracovní výkony jsou sniženy, snadněji u nich dochází k pracovnímu úrazu, často jsou pod jejich vlivem pachatelé trestných činů, díky nimž mohou skončit ve věznicích. Vždyť alkohol a drogy se přímo podílejí na dopravních nehodách, protispolečenském chování, krádežích i vraždách (Bauman, 2001).

Pokud chceme dospívajícího jedince ochránit před drogami a alkoholem, je velmi důležitá prevence. Mluvme s dětmi a dospívajícími o možném dopadu na člověka, o zdravotních rizicích, které sebou užívání návykových látek přináší (ať už jde o drogy, alkohol či cigarety) a sami jim buďme dobrým příkladem. Velmi prospěšné jsou i preventivní programy ve školách, neboť adolescentovi jsou drogy a alkohol nejčastěji nabídnuty jeho spolužákem nebo vrstevníkem.

Během adolescence dochází ke změnám uvažování a myšlení (adolescenti se dostávají do stádia formálních logických operací), které ovlivňují postoj mladého dospělého

k základním psychickým potřebám a způsobu jejich uspokojování. Mezi tyto základní potřeby patří:

- Potřeba jistoty a bezpečí - je vázána na předešlé zkušenosti a současný stav, ale do sféry zájmu se dostává i budoucnost, která může být chápána dvěma způsoby: jako přijatelná či jako ohrožující a nejistá. U některých jedinců může pouhé uvědomění si mnoha možností znamenat ztrátu předešlých jistot a vyvolat v nich potřebu hledat jistoty nové.
- Potřeba seberealizace – dostává se do povědomí adolescenta v momentě, kdy začne přemýšlet o své budoucnosti a možnostech, které sebou přináší. Seberealizace je přenášena z přítomnosti i do budoucnosti a momentální nezdar nemusí znamenat zklamání, neboť může v budoucnosti přinést úspěch. Jednou z obranných strategií se v tomto věku stává odsouvání aktuálně nedosažených cílů do budoucnosti.
- Potřeba otevřené budoucnosti – mladý člověk začíná otevřeně uvažovat o své budoucnosti a zvažovat své možnosti a perspektivy. Až v době, kdy je adolescent schopen o své budoucnosti uvažovat, má pro něj osobní význam (Vágnerová, 2005).

Vrstevnícká skupina

Vrstevnícká skupina se pro adolescenta stává velmi důležitým společenským faktorem. Rozvíjí se v ní symetrické vztahy, v jejím rámci dochází k první zamilovanosti a ve více organizovaných skupinách dochází i k hierarchii, skupina má svého vůdce. Mladý člověk se s vrstevníckou skupinou ztotožňuje, je pro něj zdrojem emoční a sociální opory. Postupem času se vrstevnícká skupina stává méně důležitou, neboť pro jedince začíná být stěžejní individuální vymezení před skupinovou sounáležitostí.

Vztah s vrstevníky je pro adolescenty jedním z nejdůležitějších, neboť v nich vyvolává pocit sounáležitosti a napomáhá jejich socializaci. Vztah adolescenta s vrstevníky má v jeho životě nezastupitelnou hodnotu. Vrstevníci si mezi sebou vyměňují své názory na různá společenská témata, jejich komunikace je symetrická, proto má pro dospívajícího takovou hodnotu. Cítí se být sám sebou, nemusí se před svými vrstevníky stydět dát najevo

své pocity. Vrstevnická skupina napomáhá utvářet svým členům vzorce chování. Vrstevnická skupina má nezastupitelný význam v životě adolescenta, jelikož díky ní si dospívající „testuje“ sám sebe, zvyšuje svou osobní hodnotu, respektuje názory a hodnoty druhých a získává tím základ pro navazování úspěšných partnerských vztahů (Smékal, Macek, 2002).

Vrstevnická skupina je pro jedince vyrůstající v dlouhodobé ústavní péči ještě významnější než pro ty, jež žijí v běžné rodině. Z vrstevnické skupiny se stává „náhradní“ rodina. Vrstevníci představují ty, kterým se jedinec může svěřit, se kterými prožívá radosti i starosti běžného dne. Tráví spolu velké množství času, neboť kromě školní docházky společně žijí. Vztah k vychovatelům je jen zřídka kdy natolik intenzivní, aby se adolescenti svěřovali právě jim. Stejně jako v rodině, i v dětském domově, má adolescent pocit, že dospělý nemůže jeho problémy pochopit, proto žádá o radu svého vrstevníka. Vrstevníci mohou být vnímáni jako velmi blízcí přátelé či sourozenci.

Identifikace adolescenta s vrstevnickou skupinou snižuje jeho individuální zodpovědnost a zvyšuje pocit sebevědomí a sebejistoty. Sounáležitost s vrstevnickou skupinou uspokojuje u jedince i další potřeby: potřeba smysluplného učení – zkušenosti, jež dospívající společně získávají, vedou ke stmelení vrstevnické skupiny, společně hledají možná řešení různých situací; potřeba jistoty a bezpečí – vrstevnickou skupinou je uspokojována částečně, převážně v době, kdy se jedinec osamostatňuje a snaží se odpoutat od světa dospělých, potřeba být akceptován – záleží na pozici, kterou si dospívající ve vrstevnické skupině vybudoval, projevy příslušnosti k určité skupině mohou být dány najevo různými způsoby od úpravy zevnějšku, až po nově utvořené normy, hodnoty a uznávaný styl života, který může jedinec preferovat i v budoucnu (Vágnerová, 2005).

Během adolescence je velký význam přisuzován párovému přátelství, na rozdíl od puberty, kdy je typické vyhledávání vrstevníků stejného pohlaví. Vztahy vzniklé během adolescence jsou hluboké a mívají trvalý charakter. Adolescent má často pocit, že se svým vrstevníkům může svěřit s čímkoli, více než 75% dospívajících se svěřuje se svými emocionálními problémy právě vrstevníkům (Hort a kol., 2000).

Pro vrstevnickou skupinu jsou typické její hodnoty, normy a ideály. Každá skupina si určuje své generační idoly, které se stávají jejich vzory. Pouhé přijetí idolu posiluje prestiž jedince, pokud si za svůj idol vybere někoho, kdo ostatním členům skupiny neimponuje, skupina jedná nesouhlasem. Nejčastějšími idoly jsou slavní zpěváci, herci či sportovci.

Někdy se vzorem může stát i starší spolužák. Adolescenti se snaží svému vzoru přiblížit, nejčastěji stylem oblékání, účesem i vzorem chování. Méně často se snaží prostřednictvím svého vzoru něčeho dosáhnout a investují do toho energii a čas (Vágnerová, 2005).

Pokud adolescent není přijat do party, po níž touží, je ochoten používat různé strategie pro přijetí, kterými mohou být vnučování se, uplácení, přijetí role šaška či otroka. Může také dojít k situaci, kdy si jedinec nejde kamarády, jenž na něj „zbyli“. Nepatří ke skupině z důvodu, že by se mu v ní líbilo nebo že by uznával podobné hodnoty, ale z důvodu, že chce někam patřit. V takovém případě často dochází i k situaci, kdy adolescent skončí v podivné partě, jelikož jeho potřeba někam patřit a být respektován je natolik silná, že je ochoten se vzdát svých dosavadních hodnot a rolí (Vágnerová, 2005).

4 MLADÝ DOSPĚLÝ OPOŠTÍ DLOUHODOBOU ÚSTAVNÍ PÉČÍ

Mladí dospělí opouštějí dlouhodobou ústavní péči ve věku osmnácti let nebo po dokončení své profesní přípravy. Pokud jejich profesní příprava pokračuje i po dovršení plnoletosti, mladý dospělý podepíše s dětským domovem tzv. dohodu. Ta ustanovuje podmínky jeho následného pobytu v domově. V osmnácti letech se adolescent stává více svobodným a má povoleny i vícedenní vycházky za předpokladu včasné domluvy s vychovateli. Samozřejmě musí uvést místo, kde se bude během své nepřítomnosti pohybovat.

Mladý dospělý, který odchází z dětského domova, musí mít zajištěno ubytování. Nikdo ho nebude nutit odejít za předpokladu, že nemá kam jít. Existuje několik alternativ. Jednou z nich je dům na půl cesty. O tomto typu zařízení se zmíním v následující podkapitole. Další možností je, že se mladý dospělý vrátí ke svým biologickým rodičům či jiným příbuzným. Jinou alternativou může být, že si najde práci, kde mu bude poskytnuto i ubytování. Také je možné, že mladý dospělý odcházející z dlouhodobé ústavní péče, jde bydlet se svému partnerovi.

Každým rokem opouští dětský domov více než 700 mladých lidí. Orientace na trhu práce i ve společnosti vůbec je pro ně často velice komplikovaná. Příčinou problémů jsou nereálné představy o „životě za branami dětského domova“ a nedostatek základních psychosociálních dovedností, ale také nízké dosažené vzdělání (Matoušek, Palzarová, Baldová, 2008, str. 8).

Při odchodu z dětského domova každý jedinec obdrží finanční podporu, která činí minimálně deset tisíc korun. Výše finanční částky je ovlivněna tím, zda třeba mladý dospělý nebyl sirotek a nebyl mu vyplácen sirotčí příspěvek. Ten mu je po celou dobu pobytu v dětském domově šetřen a jedinec jej dostane jednorázově v den svého odchodu z dětského domova. Také může dojít k situaci, že mladý dospělý, kterému rodiče zemřeli, po nich nějaký majetek zdědí a má na něj nárok až po odchodu z dětského domova.

Odchod mladého dospělého z ústavní výchovy znamená velký zlom v jeho životě. Najednou se musí spoléhat jen sám na sebe. Musí se osamostatnit, najít si práci a začít od začátku. Mnozí z nich odcházejí za prací do vzdáleného města, kde si musí vytvořit novou sociální síť. Pracovní uplatnění je jedním z hlavních kroků, aby integrace mladého dospělého, který opustil dlouhodobou ústavní péči, byla úspěšná.

Občas se také stane, že se jedinec vrátí ke své původní rodině. V době, kdy má odcházet z domova se začnou ozývat příbuzní, o nich ani netušil, že existují. Častou praxí v takových případech je, že oni příbuzní vědí o tom, že mladý dospělý odcházející z dětského domova dostane finanční podporu pro začáteční rozjezd a ona finanční částka by se jim velmi hodila. Mladý dospělý odcházející z dlouhodobé ústavní péče je bohužel v tomto ohledu velmi důvěřivý. Je vděčný za to, že o něj někdo z jeho příbuzných stojí a může se na ně v případě potřeby obrátit. Pokud ho časem tato hodná tetička či strýček poprosí o finanční podporu z důvodu nouze, neváhá ani vteřinu a peníze jí/mu rád poskytne.

Bohužel velké množství mladých lidí odcházejících z dlouhodobé ústavní péče, začnou svůj život mimo ústav ne zrovna šťastně. Je pro ně velmi obtížné zařadit se do běžného života, neboť do svých osmnácti let žili v určité izolaci od běžného života. Přestože dnes v dětských domovech převládá snaha o to, aby si děti o víkendu samy vařily ve své rodinné skupině a uklízely si samy své pokoje, není to stejné, jako když žijí v rodině. Během pracovního týdne jim oběd i večeři vydávají paní kuchařky v jídelně, poličku jim opraví pan údržbář a o úklid na chodbě a společných prostorách domova se stará hodná paní uklízečka. Často je pro ně také problém vyjít s penězi. Nikdy předtím nemuseli s penězi hospodařit, proto je pro ně obtížné si finanční částku správně rozvrhnout tak, aby jim vystačila na celý měsíc.

Některé dětské domovy pomýšlejí i na tyto problémy, které mohou mladé lidi po opuštění dlouhodobé ústavní péče potkat a jejich výchovu směřují k tomu, aby jim přechod do běžného života usnadnily. Např. dětský domov v Nové Vsi u Chotěboře je rozdělen na dvě části, první část je pro děti do patnácti let a druhá část pro ty, kdo již patnáct let měli. Adolescenti přichází do druhé části, kde je menší kontrola vychovatelů. Každý z nich má svůj vlastní pokoj a všichni dostávají každý měsíc kapesné, které jim musí vystačit do dalšího měsíce. Z kapesného si kupují jídlo, platí si cestu do školy apod. Navíc mají rozděleny služby. Když má mladý dospělý ten den službu, musí ze svých peněz nakoupit jídlo a uvařit oběd pro všechny členy skupiny. Součástí dětského domova je také malý statek, kde jsou ovce slepice a jiný dobytek. Obyvatelé dětského domova se musí o tento dobytek společně starat. Což děti naučí zodpovědnosti.

Bohužel nám výzkumy i praxe potvrzují, že lidé, jež prožili podstatnou část svého života v dětském domově nebo jiné ústavní výchově, se integrují do společnosti s velkými obtížemi, mají problémy s navazováním trvalých vztahů, často nezvládají plnění své rodičov-

ské role na úrovni funkčnosti a jejich děti končí v ústavní péči nebo jsou zanedbávány. Dalším problémem lidí přicházejících z dětských domovů je vzdělání, ve většině případů jsou jen vyučeni, přestože jejich potenciál je mnohem vyšší. Vysoké procento odchovanců dětských domovů páchá trestnou činnost, což je způsobeno tím, že ústavní péče v lidech vyvolává specifickou formu deprivace, která má za následek absenci životních cílů a celkovou demotivaci (Kovařík in Matoušek, Palzarová, Baldová, 2008).

Jedním z hlavních úkolů dětských domovů je připravit mladé lidi na jejich budoucí život. Měly by jim ukázat, jak se správně chovat a jednat s ostatními lidmi, být soběstační a pracovití. Mladí lidé by si měli uvědomovat, že v životě jim nikdo nic nedá zadarmo a proto, aby si mohli koupit vlastní byt a uživit rodinu, se musí hodně snažit. Bohužel většina mladých lidí není na přechod z ústavní péče do praktického života připravena. Často se potýkají se závažnými problémy jako je sociální nepřipravenost, neboť jejich vztahy často nejsou trvalého charakteru a nemají žádné zázemí.

Mladí lidé, kteří prožili značnou část svého života v ústavní péči, mají často problémy s integrací. Jejich začlenění do společnosti bývá dosti problematické. Důvodem může být vytvoření špatných sociálních rolí, problém s respektováním sociálních norem. Život v ústavní péči je podnětově chudší a mnozí mladí lidé přišli do dětského domova z prostředí, kde klasické sociální normy společnosti nebyly respektovány.

Lidský jedinec přichází na svět jen jako potencionální člověk. Člověkem se stává v procesu socializace, jehož výsledkem je získání specificky lidských způsobů psychického reagování, vnímání, myšlení, cítění, konání, tedy osvojení si vlastností, které mu umožňují život ve společnosti (Výrost, Slaměník, 2008).

Mladí dospělí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, často hledají zaměstnání s obtížemi a ještě větší problém jim činí si toto zaměstnání udržet. Důvodem je nedostatečná kvalifikace, chybí jim motivace, aby si své vzdělání rozšířily. Mladí lidé opouštějící dlouhodobou ústavní výchovu patří ke skupině, která je nejvíce ohrožená nezaměstnaností. Jejich chování je často ohroženo sociálně patologickými jevy. Bohužel mnoho těchto mladých lidí končí na ulici, mají drobné potíže se zákonem a jejich životní styl je problémový. Praxe ukazuje, že mladí lidé ve většině případů nejsou na odchod do běžného života ještě připraveni.

Informace uvedené v této kapitole jsem získala díky rozhovorům s pracovníky dětských domovů a s mladými lidmi, kteří v dětských domovech ještě žijí.

4.1 Dům na půl cesty

Dům na půl cesty je zařízení, které poskytuje tzv. startovací byty mladým lidem ve věku 18 – 26 let vyrůstajícím v dětských domovech, mladým matkám či mladým lidem odcházejícím z pěstounské péče, vracejícím se z výkonu trestu odnětí svobody i mladým lidem přicházejícím z nefunkční rodiny. Tito lidé mají společné to, že nemají rodinné zázemí, o které by se mohli opřít, a jejich momentální situace by mohla vést k sociálnímu vyloučení.

Domy na půl cesty jsou zřizovány např. občanským sdružením „Pod křídly“, Charitou či Českobratrskou církví evangelickou.

Domy na půl cesty poskytují svým klientům ubytování, zprostředkovávají jejich kontakt se společenským prostředím, pomáhají jim při hledání zaměstnání a komunikaci s úřady, radí jim v oblasti uplatnění jejich práv, napomáhají jim v oblasti vlastního rozvoje a vzdělávání. Součástí domů na půl cesty je také sociálně terapeutická činnost (Beck, 2009).

Z rozhovoru s dívkou, která je doposud v dětském domově, ale po ukončení střední školy a následném odchodu z dětského domova by ráda šla do domu na půl cesty, jsem se dozvěděla, že podmínkou pro přijetí mladého dospělého, je ukončené středoškolské vzdělání. O této informaci nebyla zmínka na žádném z internetových zdrojů, které byly podkladem pro kapitolu.

Hlavním cílem domu na půl cesty je úspěšná integrace mladého člověka do společnosti. Důležité je jejich osamostatnění a převzetí odpovědnosti za svůj život. Jako další cíle můžeme jmenovat nalezení a udržení si zaměstnání, zlepšení jejich finanční situace. Nezbytná je i to, aby si zvykli dobře hospodařit s vydělanými penězi. Mladý dospělý by se měl v domě na půl cesty také naučit komunikovat a jednat na úřadech a rozšiřovat svou sociální síť. Důležitý je také celkový rozvoj osobnosti klienta a jeho sebepoznání. Pro odchod mladého člověka z domu na půl cesty je nezbytné, aby měl vhodné navazující bydlení a byl schopen se o svou domácnost postarat (Beck, 2009).

Každému klientovi je po vstupu do domu na půl cesty sestaven individuální plán, který vychází z jeho klienta. V individuálním plánu jsou stanoveny cíle, kterých by měl mladý dospělý dosáhnout v určitém časovém úseku. Úkolem mladého dospělého je tento individuální plán plnit a díky tomu se úspěšně integrovat do společnosti. Klient většinou v domě na půl cesty setrvá po dobu maximálně jednoho roku. To, zda byla integrace mladého dospělého do společnosti úspěšná, lze změřit pomocí několika kritérií. Abychom mohli mlu-

vit o úspěšné integraci, musí mladý člověk tato kritéria splňovat alespoň jeden rok. Jsou jimi:

- schopnost jedince pravidelně platit předem dohodnutý nájem za ubytování,
- pravidelné docházení do zaměstnání bez nevysvětlitelných absencí,
- schopnost mladého dospělého každý měsíc vyžít ze své příjmu a nezadlužovat se,
- být schopen respektovat svá práva i povinnosti a práva celé společnosti (Poslání a cíle domu na půl na půl cesty).

Domy na půl cesty napomáhají svým klientům při přechodu do běžného života, ve kterém je jeho důležitou součástí pravidelné chození zaměstnání a plnění dalších společenských uznávaných norem a vzorcem chování. Jedinec je najednou zodpovědný sám za sebe, za své činy a celkově za svůj život.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGICKÁ ČÁST VÝZKUMU

Praktická část diplomové práce bude konkrétněji zaměřena na to, jaké jsou životní podmínky a životní styl mladých lidí poté, co opustí dlouhodobou ústavní péči. Hlavní oblastí zájmu budou především mladí lidé, kteří odešli z dětských domovů. Nejvíce se bude práce zabývat o to, jaké měli tito lidé konkrétní životní podmínky. Zda jim někdo do začátku pomohl, pokud ano, jaká forma pomoci se jim dostala, kde bydleli, zda se doposud setkávají s někým z ústavní péče a kde pracují, pokud pracují. Od těchto podmínek bychom se rádi dostali k jejich momentálnímu životnímu stylu. Ten je ovlivněn podmínkami, které po odchodu z dětského domova měli, jejich minulostí, jestli se dokázali s tím, že vyrůstali v dětském domově vyrovnat a jejich psychickým stavem, který může být nelehkým osudem velmi ovlivněn.

Práce se bude také zaměřovat na to, jak se mladí lidé dokázali po odchodu z ústavní péče integrovat do společnosti, např. do pracovního kolektivu či sousedství. Jestli mají nové přátele nebo se stýkají jen s mladými lidmi z dětského domova a zda žijí v partnerském svazku. Bohužel se ještě dnes můžeme setkat s tím, že se společnost dívá na lidi, jež vyrůstali v dětském domově skrze prsty a už předem je odsoudí. Jejich životní podmínky jsou takovým přístupem značně znesnadněny.

5.1 Cíl výzkumu a výzkumný problém

Cílem výzkumu bude zjistit, jaké mají mladí lidé po opuštění dlouhodobé ústavní péče životní podmínky, jak se integrují do společnosti a jaký si zvolili životní styl. Pro práci je důležité zjistit i to, jak se ve chvílích, kdy se museli osamostatnit, cítili, zda jim jejich okolí v této situaci nějak pomohlo či naopak. Významné bude zjistit, kdo jim při odchodu nejvíce pomáhal, zda to byli pracovníci dětského domova či jiní lidé. Cílem bude také zjistit, jakou mají mladí lidé po opuštění dětského domova sociální síť, jestli mají partnera, blízké kamarády a zda se stýkají s biologickou rodinou.

Výzkumný problém je definován takto: Jak ovlivnil život v dětském domově životní styl a životní podmínky mladých lidí?

Výzkumný problém musí být definovaný ještě před zahájením výzkumu. Je to jasná a jednoznačná otázka, na niž se pomocí výzkumných metod a technik snažíme najít odpověď. Někdy je možné hlavní problém rozdělit ještě na dílčí problémy (Švec, 2007).

5.2 Druh výzkumu

Jako druh výzkumu jsem byl zvolen kvalitativní výzkum, neboť cílem bude, zkoumanému problému hlouběji porozumět. Díky kvalitativnímu výzkumu bude snadnější porozumět pocitům mladých lidí po opuštění dětského domova. Můžeme se také důkladněji zaměřit na to, jaké podmínky se jim skutečně dostávaly a jak moc bylo jejich osamostatnění obtížné.

Při kvalitativním výzkumu dochází k intenzivnějšímu šetření výzkumného problému. Zobecnění výsledků výzkumu je velmi problematické, dalo by se říci nulové. Výsledky výzkumu mohou být do určité míry ovlivněny i výzkumníkem. Kvalitativní výzkum se zaměřuje do hloubky zkoumaného problému, je zkoumáno mnoho aspektů u malého množství respondentů. „Kvalitativní výzkum se pokouší na určitý fenomén nahlížet v pro něj autentickém prostředí a vytvářet jeho obraz v co možná nejkompaktnější podobě, včetně podob jeho vztahů s dalšími aspekty apod.“ (Reichel, 2009, s. 40).

5.3 Výzkumný vzorek

Pro kvalitativní výzkum postačí poměrně malý výzkumný vzorek. Záměrným výběrem bude zvoleno 6 – 8 mladých lidí, kteří prošli dlouhodobou ústavní péčí. Nejčastěji to budou lidé, kteří momentálně žijí v domech na půl cesty ve Zlíně a ve Valašském Meziříčí. Pokuším se kontaktovat i některé mladé lidi, o kterých vím, že byli v dětském domově vychováni. Jen se obávám, že ne všichni budou ochotní o svém životě v ústavní péči a následném odchodu otevřeně mluvit.

Při kvalitativní výzkumu není třeba výzkumný soubor předem přesně definovat a před zahájením výzkumu nemusíme znát ani jeho rozsah. Výběr výzkumného vzorku se provádí v průběhu výzkumu (Švec, 2007). Může dojít k situaci, že nám stačí tři rozhovory na to, abychom mohli učinit závěr, a naopak se může stát, že musíme rozhovorů udělat mnohem více, než jsme původně chtěli. Neboť ze zjištěných dat nelze udělat závěr.

5.4 Metody výzkumu

Metodou výzkumu byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Tato techniku sběru dat byla vybrána z toho důvodu, aby bylo možné během rozhovoru reagovat na odpovědi respondenta. Některé otázky budou dopředu připravené, jiné budou pokládány podle toho, kam bude rozhovor směřovat. Je možné reagovat na odpovědi respondenta a zaměřit se na to, co vyplyne během rozhovoru na povrch. Také se může stát, že respondent bude málo mluvný, proto bude nezbytné se na některé otázky dotazovat.

Některé otázky rozhovoru jsou poměrně osobní, proto ještě před začátkem rozhovoru budou respondenti ujištěni, že na ně nemusí odpovídat. Ne všichni jsou ochotni mluvit o osobních záležitostech s cizím člověkem. Respondenti budou také upozorněni na to, že rozhovor je určen pro studijní účely a nikdo se nedozví jejich identitu.

Polostrukturovaný rozhovor je takový, kde má tazatel připraven soubor témat či otázek, které pro něj představují osnovu. Jejich pořadí lze obměňovat s ohledem na průběh rozhovoru. Tazatel může formulace otázek měnit, důležité však je, aby byly položeny všechny. Tazatel během rozhovoru pokládá i doplňující otázky. Polostrukturovaný rozhovor je kombinací rozhovoru volného (nestrukturovaného) a strukturovaného (striktně připraveného). Nese v sobě výhody a snižuje nevýhody obou krajních forem rozhovorů. Polostrukturované rozhovory jsou vhodným způsobem, jak získat data pro kvalitativní výzkum (Reichel, 2009).

Aby bylo dosaženo triangulace, budou respondenti požádáni, aby seřadili předem určené hodnoty od 1 do 10, což hodně napoví o jejich momentálním životním stylu. A třetí metodou bude vyslovit přání. Každý respondent bude vyzván, aby vyslovil jedno přání a je jedno, zda se bude týkat minulosti nebo bude směřovat do budoucnosti. Podle toho, jaké přání respondent vysloví, si budeme moci udělat obrázek o tom, jestli se stále trápí tím, že vyrůstal v ústavní výchově nebo myslí na budoucnost a chce svůj život směřovat správným směrem.

5.5 Způsob zpracování dat

Pro zpracování dat bylo zvoleno otevřené kódování rozhovorů. Rozhovory si budou znamenávány psaním. Pro výzkum bude zajímavé zjistit, jaké rozdílné či podobné zkuše-

nosti mladí lidé po odchodu z dlouhodobé ústavní péče mají. Zda je jejich zkušenost ovlivněna dětským domovem, v němž vyrůstali, nebo je tento jev ovlivněn osobnostními vlastnostmi nebo pohlavím, proto bylo zvoleno otevřené kódování.

„Otevřené kódování je v metodě zakotvené teorie analytickým procesem, jímž jsou pojmy identifikovány a rozvíjeny, ve smyslu jejich vlastností a dimenzí. Základní analytické postupy, pomocí nichž se toho dosahuje, jsou: kladení otázek o údajích a zjišťování podobností a rozdílů pozorováním jednotlivých případů, událostí a jiných výskytů zkoumaného jevu mezi sebou. Podobné události a případy jsou seskupeny do kategorií“ (Strauss, Corbinová, 1999, s. 52).

Kódování lze definovat také jako proces, při němž prvotně získaná data převádíme do menších jednotek, které následně zpracováváme. Jednotkám přisuzujeme názvy (kódy), jež se mohou během podrobnějšího prozkoumání dat měnit (Švec, 2007).

6 ANALYTICKÁ ČÁST VÝZKUMU

V této části výzkumu se zaměříme na zhodnocení jednotlivých respondentů a polostrukturovaných rozhovorů s nimi. Budou shrnuty zkušenosti respondentů z odchodu z dětského domova, jejich pocity, i zajímavé informace, které byly díky rozhovorům zjištěny. U každého respondenta bude zhodnocený jeho žebříček hodnot a přání, které vyslovil. Respondentů bylo šest, jež prošli dlouhodobou ústavní péčí a pro srovnání byli zařazeni i dva respondenti vychovávaní v pěstounské rodině. Porovnání jejich zkušeností a názorů se zkušenostmi a názory mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, bude jistě zajímavé.

Aby nedošlo k porušení anonymity, jména respondentů byla záměrně změněna a pokud ještě žijí v domě na půl cesty, nebude uvedeno místo, kde zařízení sídlí. Respondenti byli osloveni ve dvou domech na půl cesty. Jeden z nich je ve Zlíně a druhý ve Valašském Meziříčí. Dva respondenti byli osloveni za pomoci známých, jsou to lidé z jejich okolí. Známí byli natolik ochotní, že pomohli tyto mladé lidi kontaktovat.

Setkala jsem se i s neochotou ze strany respondentů. Jedna mladá žena z okolí, které byla vychovávána v dětském domově, mi rozhovor přislíbila, ale potom mi řekla, že nemá čas. V domě na půl cesty mi sociální pracovnice doporučila, abych oslovila jednu dívku, ta mi však řekla, že o svém životě mluvit nechce. Sehnat vhodné respondenty nebylo tak jednoduché, jak to na začátku výzkumu vypadalo. Samozřejmě k rozhovoru nebyl nikdo nucen a je pochopitelné, že ne každý je natolik otevřený a ochotný mluvit o svém životě. Navíc život mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, je v určitých ohledech mnohem těžší, než život nás, kdo jsme vyrostli ve fungující rodině.

Výzkumný vzorek tedy činilo šest mladých lidí, kteří byli vychovávaní v dětském domově. Čtyři z nich žijí v domě na půl cesty a dva bydlí v podnájmu. Věk respondentů je od 20 do 26 let. Téměř všichni respondenti strávili v dětském domově déle než deset let svého života, u dvou respondentů to bylo méně. Jeden přišel do domova až v patnácti, strávil tam „jen“ čtyři roky a druhý v deseti či jedenácti, pobýval tedy v ústavní péči sedmi až osm let.

6.1 Mladí lidé, vyrůstající v dlouhodobé ústavní péči

Nejprve se zaměříme na mladé lidi, kteří prošli dlouhodobou ústavní péčí. S těmito mladými lidmi bylo provedeno šest rozhovorů. Všichni byli vychovávaní v dětském domově. Téměř každý z nich v jiném, jen dva respondenti pocházejí ze stejného domova.

6.1.1 Lukáš

Lukášovi je dvacet let a byl v dětském domově (dále jen DD) ve Zlíně na Lazech. Z DD odešel před necelým rokem do domu na půl cesty. Má vystudovanou střední školu polytechnickou, obor bez maturity. Do DD přišel ve čtyřech letech, sám si není jistý proč. Pracuje ve Vizovicích jako střední mechanik. Práci si našel ihned po vyučení, chodil sem na praxi a po škole zde zůstal pracovat na trvalý pracovní poměr.

Přítelkyni nemá, prožívá, jak sám řekl, volný vztah. Při odchodu z DD už věděl, co ho čeká, proto se neměl čeho bát. V DD na Lazech mají byt pro mladé lidi, kteří jsou poslední rok v domově, kde tito lidé žijí, aby si vyzkoušeli, jaké to je žít samostatně. Z domova se stýká se všema a mladé lidi žijící v něm považuje za své kamarády. S lidmi žijícími v domě na půl se příliš nestýká.

Když z DD odcházel, nejvíce mu pomohly právě vychovatelky. Jakmile se vyučil, dostal 12 tisíc, za něž mu pracovnice DD nakoupily věci potřebné v domácnosti. Po odchodu mu nejvíce chybělo uvařené jídlo. Nejvíce je hrdý na to, že se mu podařilo najít práci ihned po dokončení školy.

Má starší sestru a mladšího bratra, s nimiž je v kontaktu, ale se zbytkem rodiny se stýká jen minimálně. Řekl, že „*rodinu má na starosti sestra*“.

Známých má hodně, „*kamarádi se vždycky objeví, mám teď více volnosti, tak i více známých*“. Na otázku, zda je mezi nimi někdo, na koho se může opravdu spolehnout, odpověděl, že problémy si řeší sám.

To, že byl vychován v DD, nepovažuje za omezení, ale nikomu to neříká. V pracovním kolektivu o tom nikdo neví.

HODNOTY:

1. Zdraví
2. Přátelství

3. Úspěch
4. Vzdělání
5. Rodina
6. Láska
7. Zábava
8. Svoboda
9. Bohatství
10. Moc

Nejdůležitější hodnotou je pro Lukáše zdraví, což je i pro většinu populace. Přátelství umístil nad rodinu. Důvod můžeme hledat v jeho dlouhodobé výchově v DD. Na přátele se vždy mohl více spolehnout než na vlastní rodinu. Zároveň jsou pro něj důležité hodnoty úspěch a vzdělání, což lze hodnotit kladně vzhledem k jeho dosavadním životním zkušenostem. Na druhou stranu lásku a rodinu odsunul až do spodnější části žebříčku. Rodina jej zklamala již v útlém věku a opravdovou lásku zřejmě ještě nenašel. Na poslední dvě místa žebříčku umístil bohatství a moc, může to vypovídat o tom, že nelpí na materiálních věcech.

PŘÁNÍ: „*Nejvíce bych chtěl vlastní byt a auto. Když máš byt, tak se nemusíš bát o střechu nad hlavou.*“ Vyslovené přání se týká budoucnosti. Lukáš se svým nesnadným osudem vyrovnal. Je šťastný, že má práci, chtěl by mít ještě vlastní byt, ve kterém vidí jistotu. Rád by se postavil na vlastní nohy a nebyl na nikom závislý.

Lukáš byl velmi milý, podle toho, jak se prezentoval, i bezproblémový mladý muž. Všechno pro něj bylo „v pohodě“, nic pro něj není problém a nic ho netrápí, což může být projevem povrchnosti, ale u mladého muže jeho věku takový přístup není překvapující.

V podstatě nemá trvalý vztah, ani s partnerkou, ani s kamarády. Za jediné osoby, s nimiž je jeho vztah hluboký, lze považovat jeho sourozence, starší sestru a mladšího bratra. Po ukončení rozhovoru se zmínil o příteli své sestry. Podle způsobu jak oněm mluvil lze usuzovat, že je mezi nimi dobrý vztah.

Ve své profesní budoucnosti má jasno. Chce zůstat pracovat jako mechanik, jeho cílem je mít vlastní byt. Podle mého názoru Lukáš ví, co od života chce a je na velmi dobré cestě, toho dosáhnout. Jeho momentální životní podmínky jsou dobré, má práci, která jej baví a má kde bydlet. Už před odchodem do domu na půl cesty si vyzkoušel, jaké to je bydlet sa-

mostatně v bytě, proto pro něj byl přechod jednodušší. Navíc momentálně žije nedaleko od DD, kdy vyrostl a se všemi kamarády a pracovníky je často v kontaktu. Necítí pocit samoty.

6.1.2 Pavel

Pavlovi je 22 let a pochází z DD ve Valašských Kloboukách, odešel z něj před necelým rokem, ve svých 21 letech. Do DD přišel v jedenácti letech. O důvodu umístění mluvit nechtěl. Studoval střední odborné učiliště, obor zedník. Momentálně pracuje ve svém oboru. Práci hledal necelé dva týdny. Pracovní kolektiv je podle jeho slov skvělý.

Ihned po odchodu z DD šel do domu na půl cesty, kde je doposud. Na otázku, zda mu během odchodu z DD někdo pomohl, odpověděl, že ano i ne. Mluvil o seminářích probíhajících v Pardubicích, jež jsou určeny dětem z DD. Na těchto seminářích se naučil „*jak si hledat práci, jak a co zařídit, jak vypisovat papíry, životopis a tak*“. Podle jeho názoru mu v DD sice dali materiální vybavení a peníze, ale radu ne. Semináře mu při odchodu pomohly nejvíce. Když z DD odešel, chybělo mu prostředí a kamarádi. Na otázku, jak se cítil, odpověděl, že odchod nijak neprožíval. Nejvíce je hrdý na to, že si sehnal práci. Nebojí se říct si o to, co chce a jde si za tím.

S biologickou rodinou v kontaktu není. Má sestru, která bydlí vedle něj v bytě v domě na půl cesty a ještě bratra, o němž nemluvil. Nové známé po odchodu z DD má, dokonce je mezi nimi i člověk, na kterého se může spolehnout a věří mu. Uvědomuje si, že takových lidí je málo.

Myslí si, že život v DD ho ovlivnil. Nejprve nedokázal odpovědět v čem, potom vyprávěl o tom, že jako dítě závodně tancoval od tří let a po příchodu do DD v jedenácti letech toho musel nechat. Do teď ho to mrzí.

Podle jeho názoru by měl DD mladé lidi, kteří odcházejí, více připravit na to, jak to v životě chodí, dát jim více informací co se týká úřadů, vyplňování formulářů apod.

HODNOTY:

1. Zdraví
2. Vzdělání
3. Přátelství

4. Úspěch
5. Láska
6. Svoboda
7. Zábava
8. Moc
9. Bohatství
10. Rodina

Pro Pavla je nejdůležitější hodnotou zdraví, což není překvapující. Na druhé místo umístil vzdělání a přátelství až za ně. Přitom má blízké přátele, ale nedosáhl vzdělání s maturitou. Je možné, že si tento fakt uvědomuje a ví, jak je dnes vzdělání důležité. Čtvrté místo „obsadil“ úspěch, který se vzděláním v určitých ohledech souvisí.

Lásku umístil na páté místo svého žebříčku, možnou příčinu lze hledat v tom, že ji ještě v pravém slova smyslu nepoznal. Za nejvíce zarážející považujeme poslední místo, kam dosadil rodinu. Vypadá to, že se v této instituci plně zklamal. Rodina pro něj momentálně nic neznamena, je možné, že se stále nevyrovnal s traumatem, které v dětství, díky odebrání od rodičů a následného umístění do DD, prožil.

PŘÁNÍ: „*Vrátit čas!*“ Největším přáním Pavla je, vrátit čas. Tato odpověď také vypovídá o tom, jak se Pavel stále trápí tím, že neměl a nemá rodiče, na které by se mohl spolehnout a kteří by ho podporovali. Každý se s ústavní výchovou vyrovnává jinak. Pavel se s ní bohužel nevyrovnal a výchova v ústavní péči jej poznamenala na celý život.

Pavel nebyl moc mluvný, na spoustu témat muselo být položeno více otázek. Z jeho osoby mám smíšené pocity. Na jednu stranu byl příjemný a ochotný, ale chvílemi působil nervózně a roztěkaně. Ještě se nevyrovnal s tím, že byl vychováván v DD a v době, kdy byl do DD umístěn, prožil velké trauma. To ho hodně poznamenalo. Stále se vrací do minulosti, svým rodičům dává pravděpodobně za vinu to, že strávit dětství v ústavní výchově.

V domě na půl cesty žije v bytě vedle své sestry, se kterou má dobrý vztah. Při rozhovoru uvedl, že má kamaráda, na kterého se může spolehnout a že takových lidí je málo. Takže jejich vztah není jen povrchní, ale má trvalý charakter. Je si vědom toho, jak důležité je zařazení do pracovního trhu, což je pro něj pozitivní.

6.1.3 Iveta

Ivetě je 22 let a prošla dlouhodobou ústavní péčí v DD v Liptále, kam přišla ve věku devíti nebo deseti let, neboť její rodina nebyla v pořádku. Z DD odešla v osmnácti letech, šla do domu na půl cesty, kde opět žije. Je vyučená kuchařkou, ale do práce nechodí. Tvrdí, že nemůže žádnou sehnat. Po odchodu z DD, pracovala asi rok a půl v jednom supermarketu, potom odjela s přítelem do Německa, kde byla rok. Momentálně přítele nemá.

Když z DD odcházela, měla strach. Nejvíce jí při odchodu pomáhala paní ředitelka DD, ale i vychovatelé. Cítila v nich oporu a věděla, že se na ně může v případě problému obrátit. Avšak nyní se už s nikým z DD nestýká.

Za svůj největší průšvih považuje to, že si vzala půjčky a teď musí platit dluhy. Hrdá je na to, že měla společně s přítelem a dalšími kamarády diskotéku v Brně. Nyní ji již nemají, podle jejích slov špatně podepsali smlouvu.

Se svou rodinou je v kontaktu. Po odchodu z DD si našla známé v domě na půl cesty, ale nikoho z nich nepovažuje za opravdového kamaráda. Ty měla v DD.

To, že vyrostla v DD, za omezení v životě nepovažuje. Podle jejího názoru by měli být mladí lidé opouštějící ústavní péči lépe informováni. Přiznala, že ji v DD pomohli trochu, ale museli jí pomáhat i spolupracovníci z jejího prvního zaměstnání. Po odchodu nevěděla, že se musí jít přihlásit na Úřad práce a poté musela zpětně dopláct sociální a zdravotní pojištění.

HODNOTY:

1. Rodina
2. Zdraví
3. Přátelství
4. Úspěch
5. Vzdělání
6. Láska
7. Svoboda
8. Bohatství
9. Moc
10. Zábava

Jako nejdůležitější ve svém žebříčku hodnot označila rodinu. Ivetě rodina chybí a ráda by ji jednou měla. Zdraví je pro ni méně důležité než rodina, protože rodinu nemá a schází jí, chtěla by mít někoho, o koho by se mohla opřít. Na třetím místě stojí přátelství, uvedla, že má jen známé, ale opravdového kamaráda ne. Můžeme říct, že Ivetě celkově schází opora v podobě blízkého člověka.

Čtvrté místo „obsadil“ úspěch. Chtěla by něco dokázat, proto si také otevřela diskotéku, ale bohužel neúspěšně. Bohatství a moc pro ni nejsou tolik důležité, upřednostňuje nemateriální hodnoty. Na poslední místo dala zábavu, všechny předešlé hodnoty jsou pro ni důležitější než zábava. Uvědomuje si, co má pro ni význam. Momentálně není šťastná, neboť téměř nic z vysoko postavených hodnot nemá. Nemá rodinu, ani dobré přátele a úspěchu také ještě nedosáhla.

PŘÁNÍ: „*Abych si nikdy nevzala žádný půjčku.*“ Uvědomuje si, že udělala chybu a ráda by ji napravila.

Iveta nebyla při rozhovoru příliš mluvná, na většinu věcí musely být položeny doplňující otázky. Byla celkově uzavřená. U některých otázek bylo poznat, že jí není příjemné mluvit na toto téma, proto nebylo pokládáno tolik doplňujících otázek, jako u jiných respondentů.

Iveta je docela naivní a důvěřivá. Lehce manipulovatelná a nechá se vtáhnout i do problémů. Obzvláště od lidí, které považuje za své kamarády. Je dobré, že si své průšvihy v podobě dluhů uvědomuje. Na druhou stranu považuje za svůj největší úspěch to, že měla v Brně diskotéku, přestože ji nedokázala udržet.

Bohužel se o Ivetě nedá říct, že by byla šťastná. Nemůže sehnat práci, nemá fungující rodinu a uspokojivou sociální síť, kterou by moc chtěla. Působila velmi mile, ale trochu zakřiknutě.

6.1.4 Alice

Alici je 26 let, byla vychovávána v DD v Hodoníně, kam přišla v devíti letech. Jako jedna z mála dětí, které jsou umístěny do ústavní výchovy, je sirotek. Oba rodiče jí zemřeli při autonehodě. Z DD odešla ve svých devatenácti letech do domu na půl cesty. Nyní žije v podnájmu se svým přítelem, jsou spolu již tři roky a nedávno se zasnoubili. Má dokonce-

né středoškolské vzdělání bez maturity, obor aranžérka květin. Ve svém oboru i pracuje, je zaměstnaná v květinářství.

Když odcházela z DD, cítila nejistotu, měla strach z toho, jestli všechno zvládne. Momentálně se již s nikým z DD nestýká. Při odchodu jí nejvíce pomohla jedna vychovatelka, se kterou měla blízký vztah, ale pomáhali jí i ostatní pracovníci DD. Po odchodu z domova nejvíce postrádala kamarády.

Nejvíce je ve svém životě hrdá na to, že má práci, jež ji baví a skvělého přítele. Je ráda, že si rozumí s jeho rodinou a nyní ji považuje i za svou.

V kontaktu se svou biologickou rodinou není, neboť rodiče zemřeli a její mladší sestra šla k adopci. Nové známé po odchodu z DD má spíše jen ze strany svého přítele a kolegyni z práce, s níž si rozumí.

Podle jejího názoru ji výchova v DD omezila v tom, že neměla rodinné zázemí, které konečně našla. Myslí si, že by mladí lidé odcházející z ústavní péče měli mít více informací o životě mimo DD. Jí osobně velmi pomohla i sociální pracovnice v domě na půl cesty, kde po odchodu z DD bydlela.

HODNOTY:

1. Zdraví
2. Rodina
3. Láska
4. Vzdělání
5. Přátelství
6. Bohatství
7. Zábava
8. Svoboda
9. Úspěch
10. Moc

Alice dala na první místo žebříčku hodnot zdraví, stejně jako většina respondentů. Druhé místo v jejím žebříčku zaujímá rodinu, o kterou tak brzy přišla a nejspíš právě proto si uvědomuje, jak je v životě důležitá. Lásku, na třetím místě, našla u svého přítele a jeho rodiny.

Vzdělání pro ni znamená více než přátelství, které momentálně postrádá. Je zajímavé, že úspěch je až na devátém místě, přestože se vzděláním v určitých ohledech souvisí. Většina lidí by chtěl být úspěšných ve své profesi, ale vzdělaní být nemusejí.

PŘÁNÍ: „*Přála bych se vdát a mít děti.*“ Alice je rodinný typ. Ztrátou rodiny strádala, nyní by toto prázdné místo ve svém životě ráda vyplnila vlastní rodinou.

Alice byla velmi příjemná, upovídaná a otevřená. Při rozhovoru s ní nebylo třeba se moc doptávat, její odpovědi byly dostatečně dlouhé a vysvětlovaly téměř vše, co s tématem souvisí.

Se ztrátou svých rodičů se vyrovnala velmi dobře. Rodina jí určitě vždy scházela, ale štěstí našla u svého přítele a jeho rodiny. Je rodinný typ a z rozhovoru lze předpokládat, že z ní jednou bude velmi dobrá matka. V určitých ohledech je situace, kdy dítěti zemřou rodiče, jiná, než když dítě rodiče má a oni se z jakéhokoli důvodu o něj nechtějí nebo nedovedou postarat. Tyto děti trpí pocitem, že je rodiče nechtějí nebo dávají vinu DD, že je od rodičů odebral. Alice tento pocit neměla, její rodiče jí chtěli, ale bohužel zemřeli. Samozřejmě ztráta obou rodičů najednou znamená obrovský traumatický zážitek. .

Alice má vše v hlavě srovnané, ví, co od života chce. Možná je to i tím, že už má více let než ostatní respondenti, a tím i více životních zkušeností. Také se může na svůj odchod z DD dívat s větším časovým odstupem. Její momentální životní styl jí uspokojuje. O Alici můžeme říct, že je nyní šťastná.

6.1.5 Martin

Martinovi je 21 let, pochází z DD ve Smolině u Valašských Klobouk, z DD odešel v devatenácti, odkud šel do domu na půl cesty. Do ústavní péče přišel až v patnácti letech. Primárním důvodem jeho umístění do domova byl rozvod rodičů, společně s mladším bratrem zůstali žít s matkou, které začala pít. Proto byli umístěni k otci, jenž postupem času začal také holdovat alkoholu. Odbor sociální péče je musel odebrat i otci a umístil je do DD.

Martin má vystudované střední odborné učiliště, obor kuchař. Ve svém oboru i pracuje. Práci, kde nyní pracuje téměř rok a půl, sehnal po půl roce od ukončení školy. Na pracovní kolektiv si podle svých slov nemůže stěžovat.

Má přítelkyni, se kterou udržuje vztah již čtyři roky. Jeho přítelkyně letos maturuje, poté by spolu chtěli začít bydlet. Nejprve v domě na půl cesty a poté v podnájmu. Martin má požádané o městský byt. Vzhledem k tomu, že je bezproblémový a všechny poplatky platí včas, má velkou šanci byt dostat.

Když z DD odcházel, cítil strach a zároveň se i těšil. Byl si vědom toho, že život po odchodu bude těžší. Jak sám řekl, během odchodu mu nikdo z DD nepomohl, ani neví, v čem by mu měli radit. Nejvíce si pomohl sám. Po odchodu z DD mu nic nechybělo, v domě na půl cesty měl kamaráda z domova. S nikým z DD se nestýká, jen s mladším bratrem, kterého si bere i na víkendy k sobě. Po odchodu moc nových známých nemá, o blízkých kamarádech ani nemluvě, snad jen spolupracovníky.

Je hrdý na to, že doposud nemá žádnou půjčku. Řekl: „*Zatím nemám žádný dluhy, ani žádný půjčky. V dnešní době je má skoro každéj.*“. Ústavní výchova ho omezila v tom, že mu chyběla rodina. Podle jeho názoru by mladým lidem, kteří opouštějí dlouhodobou ústavní péči, měla být poskytnuta větší pomoc. Naštěstí jsou teď kurzy v Pardubicích, které dají lidem z DD školu do života.

Již Petr zmínil kurzy v Pardubicích pro mladé lidi z ústavní péče, ale nebyl schopen o nich uvést přesnější informace. Martin je nyní instruktorem těchto kurzů. Učí tam mladé lidi nebát se komunikovat. Chodí s nimi na různé úřady (úřad práce), kde je učí, jak správně vyplňovat formuláře, jak napsat životopis, žádost apod. Kurzy probíhají o víkendu a jsou určeny adolescentům od patnácti let, kteří jsou umístěni do dlouhodobé ústavní péče. Každý přihlášený absolvuje sedm víkendových pobytů.

Martin přiznal, že mu tyto kurzy hodně pomohly, proto již po odchodu z DD nepotřeboval pomoc nikoho jiného.

HODNOTY:

1. Zábava
2. Moc
3. Přátelství
4. Bohatství
5. Svoboda
6. Úspěch
7. Zdraví
8. Láska

9. Rodina

10. Vzdělání

Žebříček Martinových hodnot byl velkým překvapením, vzhledem k tomu, jak odpovídal na otázky během rozhovoru. Jako nejdůležitější hodnotu uvedl zábavu, i když při rozhovoru řekl, že se nikam moc bavit nechodí, že už ho to nebaví. Přátelství na třetím místě a rodina na devátém jsou vzhledem k jeho životním zkušenostem pochopitelné, jelikož přátelé ho asi nikdy nezklamali jako jeho vlastní rodina, navíc v tak zranitelném věku.

Zdraví uvedl už na sedmém místě, což je podle ostatních respondentů hodně nízko. Nejspíš nikdy nebyl vážněji nemocný, jinak by si svého zdraví vážil mnohem více. Láska „obsadila“ místo osmé. Přestože velmi často mluvil i své přítelkyni a vypadal, že se těší, až společně začnou žít.

PŘÁNÍ: „*Mít rodinu.*“ Martinovo vyslovené přání je ve srovnání s žebříčkem hodnot ještě větší neznámou. Rodinu postavil až na deváté místo, přitom si nejvíce přeje ji mít. Vysvětlení může být takové, že v žebříčku hodnot myslel rodinu orientační a on by rád měl svou vlastní rodinu, prokreační.

Martin během rozhovoru působil jako rozumný mladý muž. Byl sympatický, sdílný a ochotný. Po ukončení rozhovoru došlo ještě ke krátké konverzaci. Mluvil hodně o přítelkyni a své práci, proto jsou jeho seřazené hodnoty tolik překvapující. Musíme zvážit i možnost, že nad jejich pořadím neuvažoval a napsal čísla, jak ho zrovna napadla. Martin ve své rodině velmi zklamal, ale s traumatem se vyrovnal a je schopen žít plnohodnotný život.

Je si vědom toho, co život obnáší a ví, co od něj chce. Chodí do práce, která ho baví a naplňuje, má přítelkyni, se kterou chce bydlet. Jeho životní podmínky jsou nyní dobré, má práci i byt v domě na půl cesty a reálnou možnost, že mu bude přidělen městský byt.

6.1.6 Petra

Petře je 22 let, byla vychovávána v DD v Přerově. Odešla z něj hned ve svých osmnácti letech. Má jen základní vzdělání. Chodila na střední odborné učiliště, obor cukrářka, ale školu nedokončila. Teď říká, že to byla chyba a chtěla by si časem školu dodělat. Do DD přišla v pěti nebo šesti letech, neví to přesně, u nich doma to neklapalo.

Má přítele, se kterým má dvě děti, pětiměsíční miminko a tříleté dítě. Společně žijí v podnájmu. Šla k příteli bydlet hned po odchodu z DD. I on prošel ústavní výchovou. Je starší, při odchodu Petry už měl pronajatý byt.

Když z DD odcházela, cítila strach, ale zároveň se těšila na to, že už budou s přítelem žít společně. Při odchodu jí pomáhaly vychovatelky, ale nejvíce jí pomohl přítel. Už věděl, jak to v životě mimo DD chodí a radil jí, co musí zařídit. DD dodnes občas navštěvuje. Po odchod jí nejvíce chyběly kamarádky. Do práce nechodila, nemohla nic sehnat a pak otěhotněla. Říká, že po mateřské dovolené by si ráda nějaké zaměstnání našla.

Nejvíce je ve svém dosavadním životě hrdá na to, že má dvě zdravé děti a přítele, který se o ně dokáže postarat.

Na otázku, zda je v kontaktu s biologickou rodinou, odpověděla: „ *Tak trochu. Jezdím za starší sestrou, je teď ve Zlíně v Naděži. A občas vídám matku, ale tam jezdím nerada. S tátou jsou rozvedení a její nový přítel je strašný. Jen se hádají a někdy i bijí.* “. Má ještě mladší sourozence, ale o těch nic neví. Jsou v pěstounské péči. Po odchodu z DD si našla nové známé, ale opravdu spolehnout se může jen na přítele.

To, že vyrostla v DD, za omezení nepovažuje, ale chybí jí babička pro její děti. Jelikož je i partner z DD, nemají ani jednu. Podle jejího názoru by bylo dobré, kdyby byli mladí lidé, opouštějící dlouhodobou ústavní péči, lépe informovaní. Nebylo by špatné s nimi chodit na poštu, na nákup nebo na jiné úřady.

HODNOTY:

1. Zdraví
2. Rodina
3. Láska
4. Vzdělání
5. Přátelství
6. Úspěch
7. Bohatství
8. Svoboda
9. Zábava
10. Moc

Petřin žebříček hodnot odpovídá jejímu momentálnímu životnímu stylu. Na prvním místě je pro ni zdraví, má dvě malé děti a ví, že zdraví je nenahraditelné. Na druhé místo umístila rodinu, je pro ni velmi důležitá, svou orientační rodinu víceméně nepoznala. O to více si cení rodiny prokreační. Láska na třetím místě, je ráda, že si našla spolehlivého přítele.

Vzdělání „obsadilo“ místo třetí. Petra nedokončila školu a nyní toho lituje, uvědomuje si, že vzdělání je v životě důležité. Zábava a moc pro ni znamenají nejméně z uvedených hodnot. V jejím životě je na prvním místě rodina a její zdraví.

PŘÁNÍ: „*Aby byly moje děti zdravé a s přítelem nám to vydrželo.*“ I Petřino přání se „točí“ kolem její rodiny. Momentálně je šťastná. Povedlo se jí založit rodinu, kterou ona sama neměla a velmi jí záleží na tom, aby byly její děti spokojené a prožily krásné dětství.

Petra byla při rozhovoru velmi milá a příjemná. Nevadilo jí mluvit téměř o čemkoli, byla sdílná, nebylo třeba se často doptávat. Život v DD na ní zanechal minimální následky, jen v některých ohledech byla trochu bojácná a nesebevědomá. Celkově si moc nevěří.

Protože už má děti, uvědomuje si, co je v jejím životě důležité. Děti a jejich zdraví jsou pro ni na prvním místě. Je si vědoma, že udělala chybu, když nedokončila učební obor, snad se bude snažit tuto chybu napravit. Podle svých slov by si ráda školu dokončila. Petřiny životní podmínky jsou nyní dobré. Je na rodičovské dovolené a žije společně s přítelem v podnájmu.

6.1.7 Shrnutí analýzy rozhovorů

Provedené rozhovory s mladými lidmi, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, jsou hodně zajímavé. Přinesly informace, které do té doby diplomová práce neobsahovala. Jako příklad lze uvést kurzy pro mladé lidi žijící v dlouhodobé ústavní péči, o nichž mluvil Petr, ale podrobněji nám je přiblížil až Martin. Kurzy podobného stylu jsou výborným nápadem a mohly by mladým lidem opouštějícím dlouhodobou ústavní péči jejich přechod do života mimo ústav hodně usnadnit.

U několika respondentů se došlo k situaci, že po ukončení rozhovoru chtěli i nadále konverzovat na různá témata. Zajímali se např. o studium na vysoké škole, o diplomovou práci apod. U některých jsem si všimla, že během rozhovoru, který byl zaznamenáván, byli na-

pjatí a soustředili se na to, co říkají, ale jakmile se zaznamenávat přestalo, uvolnili se a byli otevřenější.

Za velké plus můžeme považovat, správnou volbu výzkumné metody, kterou byl polostrukturovaný rozhovor. Díky němu bylo možné rozhovory směřovat podle témat, která byla zajímavá. Samozřejmě byla předem určená osnova a témata, jež bylo cílem zjistit. Doufám, že jsem splnila to, co jsem v úvodu praktické části slíbila, a díky rozhovorům se nám povedlo hlouběji nahlédnout do životních podmínek a životního stylu mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči.

6.2 Mladí lidé vyrůstající v pěstounské péči

Mladé lidi vyrůstající v pěstounské péči byli do výzkumu zařazeni z toho důvodu, že mě zajímalo jejich srovnání s mladými lidmi, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči. Potkala jsem je v domě na půl cesty a udělat s nimi rozhovor mi přišlo jako zajímavý nápad. Nejprve se zdálo, že to bude stejné, jako mluvit s mladými lidmi, kteří vyrostli v běžné rodině, ale jejich životní příběhy byly natolik zajímavé, že byly do praktické části diplomové práce zařazeny. Avšak do metody otevřeného kódování rozhovory s mladými lidmi vyrůstajícími v pěstounské péči, zařazeny nebudou. Mohly by zkusit některé výsledky.

6.2.1 Eliška

Elišce je 23 let, v pěstounské péči byla od tří do osmnácti let, kdy od své adoptivní rodiny odešla. Do třech let byla v kojeneckém ústavu. Od pěstounů odešla kvůli společným neshodám. V té době ještě studovala Romskou školu sociální v Kolíně, kde po odchodu od pěstounů bydlela na internátě. Po roce školu přerušila a odjela do Spojených států. Tam pobývala rok, vrátila se a školu si dodělala.

Od adoptivní rodiny odcházela našťvaná a odejít chtěla. S pěstouny se pohádala. S adoptivní matkou v kontaktu není, o otci se nezmínila, ale s pěti nevlastními sourozenci se občas setkává. Během odchodu jí pěstouni nepomohli, nejvíce jí pomohla paní vedoucí na sociálním úřadě. Po odchodu jí chyběla společnost, najednou byla sama. Na období, kdy u pěstounů byla má dobré i špatné vzpomínky, ale bohužel převažují ty špatné.

Práci teď nemá, neboť v červnu dokončila střední školu sociální a zatím ještě žádnou nesehnala. V domě na půl cesty je s přestávkami pět let. Za své kamarády považuje právě lidi z tohoto zařízení. Jsou mezi nimi i takoví, na které se může spolehnout, ale rozhodně ne na všechny. Přítel momentálně nemá.

Nejvíce je hrdá na to, že se dokázala postavit na vlastní nohy, i když k tomu potřebovala pomoc. To, že vyrůstala v pěstounské péči, nepovažuje za omezující, je ráda, že nemusela být v dětském domově.

HODNOTY:

1. Zdraví
2. Rodina
3. Přátelství
4. Svoboda
5. Láska
6. Úspěch
7. Moc
8. Vzdělání
9. Zábava
10. Bohatství

Eliščin žebříček hodnot ji hodně vystihuje. Na prvním místě je pro ni zdraví, jelikož se během studia věnovala i dětem s postižením, je tato volba pochopitelná. Rodina a přátelstvím na druhém a třetím místě ukazují na to, že pro Elišku je rodina a přátelství nezbytnou součástí života, přestože její zkušenosti z adoptivní péče byly převážně negativní. Je hodně společenská a ve svém životě chce někoho, o koho by se mohla starat a komu by mohla pomáhat.

PŘÁNÍ: „*Hlavně být zdravá, mít práci a rodinu.*“ Vyslovené přání vypovídá o tom, že si Eliška uvědomuje, co je pro ni v jejím životě důležité a čeho by chtěla jednou dosáhnout.

Eliška byla při rozhovoru velmi milá, ochotná a sdílná. Byla dost upovídaná a otevřená. Je ochotná, ráda by jednou pracovala ve svém oboru a pomáhala ostatním. V tom, co od života chce, má docela jasno. Vzhledem k tomu, že se musela osamostatnit již v osmnácti letech, má jisté životní zkušenosti a nenechá se napálit.

To, že vyrůstala v adoptivní rodině, považuje za štěstí, ale přiznává, že v jejích vzpomínkách převažují špatné zkušenosti. Hlavní důvod vidí v tom, že měla pět sourozenců a matka pěstounka se všem nezvládala věnovat. Podle mého názoru by mělo být dovoleno adoptovat jen omezený počet dětí. Je smutné, když rodina adoptuje šest dětí, které potom strádají.

6.2.2 Marcel

Marcelovi je 22 let, u pěstounské rodiny byl od čtyř let. Do tří let byl v kojeneckém ústavu, potom šel do DD, pěstouni si ho začali brávat na víkendy a poté ho adoptovali. Od rodiny odešel ve dvaceti letech. Má středoškolské vzdělání bez maturity, je vyučený kuchař. Momentálně práci nemá. Dříve pracoval ve svém oboru, kde se stal i vrchním kuchařem, ale rozhodl se odjet Prahy. Nakonec se vrátil zpět, práci teď nemůže sehnat.

Od pěstounů odcházel po dohodě s nimi, v jeho osamostatnění mu pomáhali. Nikdo jej nevyháněl. Adoptivní rodiče mu šetřili peníze do začátku. Je s nimi i nadále v kontaktu. Má jednoho adoptivního bratra. Po odchodu od rodiny mu nic nechybělo, jelikož je rád, že se osamostatnil a rodinu může přijít kdykoli navštívit.

Nejvíce je hrdý na tom že byl úspěšný ve své profesy. Také byl na brigádě v Anglii, kde vařil. Za jeho prohru považují to, že opustil zaměstnání, které ho bavilo, a odjel do Prahy.

O biologickou rodinu se nezajímá, za svou rodinu považuje pěstouny. Známych má hodně, ale nikoho z nich nemůže označit za spolehlivého kamaráda. To, že vyrůstal v pěstounské péči, za omezení nepovažuje, je rád, že nemusel vyrůstat v dětském domově.

HODNOTY:

1. Zdraví, rodina, láska, přátelství, svoboda, úspěch
2. Vzdělání
3. Bohatství, moc
4. Zábava

Hodnoty seřazené Marcelem byly překvapující, jelikož se čísla opakovala několikrát. Nedokázal se rozhodnout, co je pro něj v životě nejdůležitější.

PŘÁNÍ: „*Já si toho přeju tolik, že by se mi to ani na ten papír nevešlo. Nebude Ti vadit, když to nenapíšu?*“ Dokonce nedokázal ani vyslovit jedno přání.

Marcel byl otevřený, upovídaný a nevadilo mu mluvit téměř o čemkoli. Je snaživý, na druhou stranu ale dost nerozhodný, neví, co od života chce. Měl skvělou práci, ale odjel „hledat štěstí“ do Prahy, kde se mu to nepovedlo a musel se vrátit zpět. Můžeme ho považovat za trochu rozmazleného. Nedokáže se rozhodnout a není spokojený s tím, co má.

Určitě pro něj bylo štěstím, že se dostal do pěstounské rodiny, která ho podle jeho slov vždy podporovala a podporuje i nadále. V adoptivní rodině měl jen jednoho sourozence, což sám považuje za kladné, matka na ně měla dost času.

Marcel by si měl uvědomit, co od života chce, čeho by rád dosáhl a co je pro něj v životě důležité. Je dost nestálý a nedokáže si jít za svým cílem. Jeho životní podmínky jsou dobré, ale svůj životní styl by měl změnit a nebyt tolik nerozhodný. Měl by si více stát za tím, když něco dokáže a snažit se toho dokázat ještě více.

6.2.3 Porovnání rozhovorů

Přestože Eliška i Marcel vyrostli v pěstounské péči, zkušenost každého z nich je zcela odlišná. Marcel své adoptivní rodiče považuje za opravdovou rodinu, Eliška není s adoptivní matkou vůbec v kontaktu. Marcel byl svými pěstouny podporován celý život, i při své odchodu. Eliška tento pocit neměla, řekla, že z doby, kdy byla u adoptivní rodiny má dobré i špatné zkušenosti, ale převažují ty špatné. Navíc se hned ve svých osmnácti letech musela postavit na vlastní nohy.

Jelikož oba dva pocházejí ze stejného města, znali se ještě předtím, než se potkali v domě na půl cesty. Marcel o Elišce řekl, že její adoptivní matka měla moc dětí a Eliška byla nejméně oblíbená ze všech. Podle mého názoru, by k takovým situacím nemělo vůbec docházet. Eliška naopak Marcelovi řekla: „*Ty jsi to měl dobrý, měl jsi jen bráchu, tak na vás mamka měla dost času.*“

Pokud se zaměříme na jejich životní styl a životní podmínky po odchodu od adoptivní rodiny, jsou zcela odlišné. V Marcelově případě lze říci, že jeho životní podmínky byly srovnatelné s životními podmínkami mladých lidí, kteří odcházejí od své rodiny. Pěstouni mu našetřili peníze a v začátcích mu hodně pomáhali. Eliška od rodiny odešla ve zlém, v době, kdy odcházela, se s pěstouny nepohodla. Její podmínky je možné srovnat s podmínkami mladých lidí opouštějící dlouhodobou ústavní péči.

Zatímco Marcel, když mluvil o adoptivních rodičích, používal slovo „naši“, Eliška o nich mluvila jako o pěstunech. Každý v nich měl zcela odlišnou zkušenost, z tak malého vzorku není možné vyslovit jakýkoli závěr. Životní podmínky Elišky a Marcela po opuštění adoptivní rodiny byly zcela odlišné.

7 VÝSLEDKY VÝZKUMU

Výsledky výzkumu budou zpracovány pomocí otevřeného kódování. Byly vybrány okruhy, které nejvíce ovlivňují a vypovídají o životním stylu a životních podmínkách mladých lidí po opuštění dlouhodobé ústavní péče. Jednotlivá data budou převádět do menších jednotek, které budou pojmenovány pomocí kódů. Jednotlivé kódy budou na základě své podobnosti hodnoceny společně nebo rozdílnosti oddělně.

Zaměstnání a schopnost mladých lidí zařadit se do pracovního kolektivu

Životní styl a hlavně životní podmínky jsou velmi ovlivněny tím, zda má člověk práci, která je pro něj zdrojem příjmů. Pro většinu lidí je velmi důležitý i jeho pracovní kolektiv. Mladí lidé, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, mají často problémy se zařazením do pracovního kolektivu. Stává se, že jim činí problém si vůbec najít práci. Proto bylo toto téma do výzkumu zařazeno.

Z šesti respondentů, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, pracují čtyři. Nepracují jen dvě mladé ženy, jedna z nich je na rodičovské dovolené a druhá práci hledá. Dříve byla zaměstnaná rok a půl v supermarketu.

Ze čtyř zaměstnaných jsou všichni se svým pracovním kolektivem spokojeni. Říkají, že jejich kolektiv je dobrý. Jeden respondent dokonce považuje svého kolegu za blízkého kamaráda. Polovina z nich je ve svém zaměstnání déle než rok, druhá polovina opustila ústavní péči před méně než rokem, oba pracují téměř celou dobu. Jeden respondent přiznal, že v práci nikdo neví, že pochází z DD.

„Práci jsem si hledal asi dva týdny, necelé. Kolektiv je dobrý, dost dobrý.“ (Pavel)

„Práci jsem sehnal po půl roce. Po odchodu z domova jsem byl na pracáku a pak jsem si sehnal toto. Už jsem tam skoro rok a půl. Na kolektiv si nemůžu stěžovat. Máme tam aji parchanty, ale to je všude.“ (Martin)

Získaná data se neshodují s předešlými výzkumy uvedenými v teoretické části. Podle nich mají mladí lidé po opuštění dlouhodobé ústavní péče problémy s hledáním zaměstnání a s integrací do pracovního kolektivu. Z mých respondentů pracovali téměř všichni a všichni z nich jsou se svým kolektivem spokojeni.

Pocity mladých lidí při odchodu z dlouhodobé ústavní péče

Odchod z dlouhodobé ústavní péče je pro každého mladého člověka důležitým životním krokem. Najednou se musí postavit na vlastní nohy a starat se sám o sebe. Už mu nikdo nepřipraví oběd, neopraví rozbité kolo, nesešije roztržené kalhoty. Musí si sám nakupovat a zařizovat vše potřebné na úřadech i na poště. Nedávno jsem mluvila s osmnáctiletou dívkou, která je od svých pěti let v DD, za rok dokončí střední odborné učiliště a bude muset z domova odejít. Říkala, že již nyní má strach z toho, jestli se dokáže sama o sebe postarat a zařídit vše potřebné. Stěžovala si hlavně na to, že neumí sama ani nakupovat, na poště také sama nikdy nebyla a o jiných úřadech ani nemluvě.

Pocity mých respondentů při odchodu z dlouhodobé ústavní péče byly různorodé. Většina z nich (čtyři), cítila obavy. Dva z nich si zároveň přáli odejít, jeden navíc cítil pochybnosti.

„Cítila jsem nejistotu. Měla jsem velký strach z toho, jestli všechno zvládnu. Víš, když vyrůstáš v rodině, je to jiné. Tam se všechno naučíš, ale v domově...“ (Alice)

„Měla jsem strach.“ (Iveta)

Jen dva respondenti svůj odchod z DD brali jako přirozenou součást svého života, o kterém již dlouho věděli, že přijde. Jeden z nich si přál odejít, druhý nakonec přiznal, že prožíval i malý pocit nejistoty.

„V pohodě. Už jsem věděl, co mě čeká, a měl jsem práci, tak jsem se neměl čeho bát.“ (Lukáš)

Téměř všichni mladí lidé, kteří opouštějí dlouhodobou ústavní péči, mají obavy z toho, co bude dál. Jestli všechno zvládnou tak, jak mají, jestli jim někdo pomůže, jestli si najdou práci apod. Pocit obav z neznáma je přirozený.

Co mladým lidem po odchodu z DD nejvíce chybělo?

Většině respondentů po odchodu z DD nejvíce chyběla společnost, nejčastěji vrstevníci. V DD měli kolem sebe lidi, které dlouhodobě znali a na něž se mohli spolehnout. Jednomu ještě navíc chyběla atmosféra, na kterou byl zvyklý. Jednomu respondentovi chybělo pohodlí dětského domova, zejména uvařené jídlo. Jeden respondent uvedl, že mu nechybělo nic, jelikož v domě na půl cesty s ním žil jeden kamarád z DD, proto společnost nepostrádal.

„Docela nic. Měl jsem tady jednoho známýho z domova, tak jsem nebyl úplně sám.“ (Martin)

Ve většině případů, mladým lidem po odchodu z DD nejvíce chyběla společnost. Vrstevníci, přátelé, které dlouho znali a kteří jim často nahrazovali vlastní sourozence. Je pro ně obtížné z prostředí, kde byli zvyklí na neustálou společnost jiných dětí a mladých lidí najednou odejít někam, kde žijí sami. Po celou dobu pobytu v ústavní péči měli jen velmi malé soukromí a najednou žijí sami v bytě a zároveň se starají sami o sebe. Pro většinu mladých lidí tato změna musí být veliký šok.

„Kamarádi, měla jsem tam blízko k hodně lidem.“ (Alice)

„Možná nějaký kamarádky, ale těšila jsem se, že budu žít s přítelem.“ (Petra)

„Kamarádi.“ (Iveta)

Sociální síť mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči

Mladí lidé, kteří opustili DD, mají často problém s navazováním trvalých vztahů ať u přátelských, nebo partnerských. Jejich přátelství bývají často jen povrchní. Podle mého názoru je jedním z důvodů i fakt, že většinou se po odchodu z DD odstěhují do jiného města. Domy na půl cesty zpravidla bývají ve větších městech. Okolnosti je přinutí k tomu, že musí odejít do města, kde je zrovna v domě na půl cesty volné místo, nemohou si vždy vybírat, kam půjdou.

Polovina respondentů momentálně má partnera. Všichni tito jsou v dlouhodobém vztahu, který trvá minimálně tři roky. Se svými partnery plánují společnou budoucnost. Jeden z respondentů má s partnerem již dvě děti.

„Přítele mám, už spolu máme dvě děti. Před pěti měsíci se nám narodilo miminko.“ (Petra)

„Přítelkyni mám. Jsme spolu dlouho, už čtyři roky. Ted' v květnu za mnou přijde bydlet, až odmaturuje a pak chceme jít spolu bydlet někam jinam.“ (Martin)

Co se týká přátel, téměř všichni respondenti připustili, že přítele, kterému by mohli věřit a který by jim pomohl v obtížné životní situaci, nemají. Ve svém okolí mají známé lidi, ale

nelze je považovat za přátele. Dva z nich se spoléhají jen na svou osobu. Jen jeden respondent opravdového přítele má.

„Určitě mám známé, ale teď už nemám nikoho, komu bych mohla opravdu věřit.“ (Iveta)

„Kamaráda, na kterého se mohu spolehnout, mám. Ale takových lidí je málo. Lidem, kterým se dá věřit je málo.“ (Pavel)

Pro mladé lidi, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči je ve většině případů problém navázat trvalý přátelský vztah. Často se musí spoléhat sami na sebe a nemají nikoho, kdo by jim s jejich těžkostmi pomohl. Důvod můžeme spatřovat v tom, že jsou tyto lidé celkově zklamání životem a jejich důvěra k lidem je pošramocena.

Co považují mladí lidé, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči za svůj úspěch?

Jedna z otázek během rozhovoru směřovala k tomu, aby mladí lidé sami zhodnotili, co považují ve svém dosavadním životě za úspěch, na co jsou opravdu hrdí.

Více než polovina respondentů považuje za úspěch fakt, že si našli zaměstnání. Znamená pro ně „odrazový můstek“ do dalšího života. Bez zaměstnání by neměli peníze a jejich samostatnost by se radikálně snížila. Jeden z těchto respondentů považuje za svůj největší úspěch vlastnictví klubu, který však již dnes nefunguje (*„Špatně jsme podepsali smlouvu.“*). Takovou zkušenost však za úspěch považovat nelze. Spíše by se respondent měl ze své chyby poučit a příště si dávat větší pozor na to, co podepisuje.

„Jsem hrdá na to, že jsme měli v Brně diskotéku. Už nefunguje, protože jsme špatně podepsali smlouvu.“ (Iveta)

„Jsem hrdý určitě na práci. Je to dobrý start do života.“ (Lukáš)

Pro dva respondenty je největším úspěchem jejich fungující vztah (popř. rodina). Jsou rádi, že si našli životní partnery.

„Určitě jsem hrdá na to, že mám dvě zdravé děti. A přítele, který je má rád a dokáže se o náš postarat.“ (Petra)

Jeden z respondentů vidí svůj největší úspěch v tom, že si doposud nemusel půjčovat žádné peníze. Jeho úspěchy jsou i v jiných oblastech života a je mnohem více skutečností, na které by mohl být hrdý.

Kdo mladé lidi po opuštění dlouhodobé ústavní péče nejvíce podporoval?

Odchod z DD je pro mladé lidi, kteří v něm dlouhodobě žili velmi obtížnou životní zkouškou. Musí se postavit na vlastní nohy, měli by vědět, co všechno musí zařídit, na které úřady se přihlásit apod. Bylo by pro ně velkou oporou, kdyby měli člověka, na něhož mohou směřovat své dotazy. Když se osamostatňuje mladý člověk, který vyrůstal v rodině, má téměř vždy oporu ve svých rodičích. Oni mu poradí, co všechno by měl zařídit předtím, než z domova odejde.

Polovinu respondentů při odchodu z DD nejvíce podporovali právě zaměstnanci dětského domova, kde vyrůstali. Jeden respondent cítil i velkou oporu v sociální pracovníci z domu na půl cesty, kde po odchodu z DD žil.

„Nejvíce mi po odchodu z DD pomohli vychovatelé.“ (Iveta)

„Měla jsem dobrý vztah s jednou vychovatelkou a ta mi pomáhala hodně. Moc mi pomohla i sociální pracovníce v domě na půl cesty, kde jsem po odchodu bydlela.“ (Alice)

Jeden respondent cítil největší oporu ve svém partnerovi. Jiný respondent uvedl, že nepotřeboval ničí rady ani podporu, jelikož absolvoval kurzy pro mladé lidi žijící v dlouhodobé ústavní péči, kde mu všechno vysvětlili. Další absolvent těchto kurzů konstatoval, že od pracovníků DD podporu necítil.

„Jezdával jsem na semináře do Pardubic, kde mi radili. V domově mi dali nějaký vybavení a peníze, ale radu ne.“ (Pavel)

Považují mladí lidé svůj pobyt v dlouhodobé ústavní péči za omezení v životě?

Mladí lidé, kteří vyrostli v dlouhodobé ústavní péči, mohou tuto zkušenost považovat za omezující. Prvotně bylo cílem této otázky zjistit, zda je jejich výchova v DD neomezuje v profesním nebo osobním životě. Polovina respondentů odpověděla, že svůj pobyt v DD za omezující nepovažují, druhou polovinu tato zkušenost omezila v tom, že nepoznali rodinný život. Což lze v určitém slova smyslu chápat tak, že nebudou vědět, jak se v roli rodiče chovat, nebudou mít oporu v podobě rodičů při výchově svých dětí apod.

Jen jeden respondent prohlásil, že ho dlouhodobá ústavní výchova v ničem neomezila bez jakýchkoli připomínek. Další respondent nejprve řekl, že svou výchovu v DD za omezující

nepovažuje, poté dodal, že mu však chybí rodinné zázemí. Poslední respondent z této kategorie přiznal, že o své výchově v DD s nikým nemluví. Nevědí o tom ani kolegové z práce.

„To, že jsem vyrostl v DD, za omezení nepovažuji. Je to normálka. Nikomu o tom neříkám, nemusí to každý vědět. Je to moje věc. Třeba v práci o tom nikdo neví.“ (Lukáš)

„To, že jsem vyrostla v DD, za omezení nepovažuju. Jen mi chybí rodina. Byla bych ráda, kdyby měly moje děti babičku. Protože je přítel taky z domova, tak nemáme ani jednu.“ (Petra)

Dva respondenti cítí omezení v tom, že nepoznali rodinné zázemí. Jednomu respondentovi život v DD vzal jeho zálibu, které se věnoval od raného dětství, dokud nepřišel do DD.

„Život v DD mě omezil. Nevím v čem, ale omezilo mě to. Když jsem závodně tancoval, a to mě mrzelo.“ (Pavel)

„Z části určitě, vždycky mi chybělo rodinné zázemí. Ted' jsem ho konečně našla.“ (Alice)

Nejčastěji se respondenti shodli v tom, že díky dlouhodobé výchově v DD nepoznali rodinné zázemí a teplo rodinného krbu. Tato skutečnost je může omezit při výchově vlastních dětí. Role rodiče by pro ně mohla být nepřírozená, ve svém dětství se s ní nesetkali.

Co by měli mladí lidé při odchodu z DD vědět, co by jim odchod usnadnilo?

Všichni respondenti se shodli na tom, že mladým lidem opouštějícím dlouhodobou ústavní péči, by nejvíce odchod usnadnilo více informací. Podle respondentů jsou mladí lidé po odchodu z DD málo informovaní o životě mimo něj. Chybí jim především informace týkající se úřadů a oficiálních záležitostí. Mladí lidé ocenili rady svým spolupracovníků, partnerů i sociálních pracovníků. Dva respondenti považují za největší usnadnění odchodu z DD absolvování seminářů pro mladé lidi vyrůstající v dlouhodobé ústavní péči.

„Popravdě mi v domově trochu pomohli, ale museli mi pomáhat aji lidi z práce. Když jsem z domova odešla, tak jsem nevěděla, že mám jít na Úřad práce a potom jsem musela dopláčet sociální a zdravotní.“ (Iveta)

„Měli by nás víc připravit na to, jak vyplňovat papíry, kam se jít potom nahlásit a tak. Ten život mimo domov je úplně jinej.“ (Pavel)

„Určitě víc pomoci. Když ještě nebyly kurzy v Pardubicích, aby řekli děckám, co a jak. Dali jim školu do života.“ (Martin)

7.1 Shrnutí výsledků výzkumu

Provedený výzkum byl pro diplomovou práci velkým přínosem. Rozhovory s mladými lidmi, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, pro byly velmi zajímavé a hlavně měly za úkol nás donutit se více zamyslet nad problematikou odchodu mladých lidí z dětských domovů a jiné formy ústavní péče.

Díky provedenému výzkumu lze konstatovat, že životní podmínky mladých lidí po opuštění dlouhodobé ústavní péče jsou dobré. Velké plus můžeme spatřovat v existenci domů na půl cesty, které mladým lidem usnadní přechod mezi dětským domovem a běžným životem. Domy na půl cesty lze víceméně považovat za klasický podnájem, jedinou odlišností je zde přítomnost sociálního pracovníka, který dohlíží na to, aby v domě vše fungovalo tak, jak má a je k dispozici klientům v případě, že potřebují s čímkoli poradit. Sociální pracovník pomáhá klientům i s vyplňováním formulářů či je informuje o volných pracovních mostech na trhu práce.

Životní styl mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, je srovnatelný s životním stylem jejich vrstevníků z fungujících rodin. Zásadní rozdíl spatřujeme v tom, že mladý dospělý musí ústavní péči opustit ihned v době své plnoletosti nebo do dokončení profesní přípravy a mladý dospělý vyrůstající v rodině většinou u své rodiny zůstává, dokud si nenašetří nějaké peníze na „rozjezd“ či nejde bydlet se svým partnerem. Životní styl i životní podmínky jsou díky tomuto faktu u obou skupin v určitých ohledech odlišné.

Podle průzkumu by mladým lidem odcházejícím z ústavní výchovy jejich úkol nejvíce usnadnila větší informovanost. Určitě by se tím zlepšily i jejich životní podmínky. Všichni dotázaní se v této oblasti shodli. Bylo by dobré, kdyby mladí lidé před odchodem z dlouhodobé ústavní péče byli schopni jít samostatně na nákup, zařídit si své osobní záležitosti na poštu, byli seznámeni s úřadem práce i dalšími úřady. Jak bylo zjištěno od dvou respondentů, již dnes existují kurzy pro děti z ústavní péče, kde mladí lidé zkušenosti pro odchod do běžného života získávají. Bylo by vhodné také sestavit příručku pro mladé lidi opouštějící dlouhodobou ústavní péči, která by jim popsala, co vše je třeba zařídit krok za krokem.

Životní styl a životní podmínky mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, jsou nejvíce ovlivněny osobnostními předpoklady jedinců a jejich dosavadními životními zkušenostmi. Ve výzkumu se vyskytli dva respondenti, kteří pocházejí ze stejného dětského domova, a jejich životní styl je v některých ohledech zcela odlišný. Oba absolvovali kurzy pro mladé lidi, kteří vyrůstají v dlouhodobé ústavní péči, proto byli jejich podmínky srovnatelné. Také se shodli na tom, že jim tyto kurzy přechod do běžného života v mnohém usnadnily.

Provedený výzkum dokázal, že životní styl a životní podmínky mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, jsou jejich pobytem v ní značně ovlivněny. Hlavní rozdíl můžeme najít v jejich připravenosti na život. Respondenti přiznali, že neměli dobré informace a na život mimo dětský domov nebyli v mnoha ohledech připraveni. Častým problémem je jejich nedostatečná samostatnost. Byli zvyklí na to, že jim se všemi problémy pomůže personál DD a najednou musí své záležitosti vyřizovat úplně sami.

ZÁVĚR

Životní styl a životní podmínky mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči, není příliš frekventované téma. Většina publikací pojednává o životě dětí za branami dětského domova, ale jen malé procento z nich se zajímá o to, co se s mladými lidmi děje po odchodu z dlouhodobé ústavní péče.

V diplomové práci jsem se snažila tuto problematiku čtenáři nastínit. V teoretické části jsem se zabývala spíše obecnými poznatky o důvodech pro umístění dítěte do ústavní péče, psychickou deprivací a možnostmi její nápravy, výchovou v jednotlivých vývojových stádiích, ústavní péčí i odchodem mladých lidí z dětských domovů.

Praktická část byla konkrétněji zaměřena na životní styl a životní podmínky mladých lidí, kteří opustili dlouhodobou ústavní péči. Pokud výsledky svého výzkumu srovnám s poznatky, které jsem získala při sestavování teoretické části, musím konstatovat, že se data v některých oblastech života mladých lidí shodují, v jiných oblastech jsou mé výsledky odlišné. Samozřejmě jsem si vědoma toho, že můj výzkumný vzorek byl malý a podle šesti respondentů nemohu zobecňovat.

Shodná data jsem získala v oblasti vzdělávání. Ani jeden z mých respondentů neměl střední vzdělání ukončené maturitní zkouškou, jeden z nich měl dokonce jen základní vzdělání. Shodu jsem zjistila i v oblasti navazování trvalých vztahů. Jen jeden respondent měl přítele, na něhož se může spolehnout, a jejichž vztah je trvalého charakteru.

Odlišná data jsem získala především v oblasti zaměstnání. Z šesti oslovených respondentů čtyři pracovali a jedna byla na mateřské dovolené. Pouze jeden z respondentů byl nezaměstnaný.

Přínos diplomové práce spatřuji především v tom, že jsem se snažila porozumět pocitům mladých lidí při odchodu z dlouhodobé ústavní péče. Zajímala jsem se o jejich momentální životní styl a životní podmínky. Svůj zájem jsem také směřovala k tomu, co by podle mladých lidí bylo třeba udělat jinak, aby byl jejich odchod z ústavní péče usnadněn.

Bylo pro mě přínosné i zjištění, že existují kurzy pro mladé lidi, kteří jsou součástí dlouhodobé ústavní péče, kde se jim snaží dát rady do života a naučit je se nebát. Myslím si, že by takových kurzů mělo být více a měl by je absolvovat každý mladý dospělý, který dlouhodobou ústavní péčí opouští.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] BAUMAN, L. Jak přežít pubertu. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-440 -8
- [2] BENTOVIM, A. Týrání a sexuální zneužívání v rodinách. Praha: Grada Publishing, 1998. ISBN 80-7169-629-3
- [3] BIIDDULPH, S. Tajemství výchovy šťastných dětí. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-334-X
- [4] ČÁP, J., MAREŠ, J. Psychologie pro učitele. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-463-X
- [5] DOBSON, J. *Výchova dětí*. Bratislava: Nová nádej. 1995. ISBN 80-901726-5-2
- [6] ELLIOTTOVÁ, M. Jak ochránit své dítě. Praha: Portál, 1995. ISBN
- [7] EYROVI, L. a R. Jak naučit dítě hodnotám. Praha: Portál, 2007. ISBN
- [8] HORT, V. a kol. Dětská a adolescentní psychiatrie. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-427-9
- [9] LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. Vývojová psychologie. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN
- [10] MATĚJČEK, Z. Co děti nejvíc potřebují. Praha: Portál, 1994. ISBN
- [11] MATĚJČEK, Z. a kol. Náhradní rodinná péče. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-304-8
- [12] MATĚJČEK, Z. (ed.) Osvojení a pěstounská péče. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3
- [13] MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK, J. Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace. Praha: Psychologické centrum, 1997. ISBN 80-85121-89-1
- [14] MATOUŠEK, O. Ústavní péče. Praha: Sociologické nakladatelství, 1995. ISBN 80-85850-08-7

- [15] MATOUŠEK, O. PALZAROVÁ, H., BALDOVÁ, L. Individuální plánování služeb u ohrožených dětí a mladistvých s důrazem na děti odcházející z ústavní výchovy. Praha: Člověk hledá člověka, 2008. ISBN 978-80-254-2756-9
- [16] MICHALČÁKOVÁ, R. Strachy v období rané adolescence. Brno: Barrister & Principal. ISBN 978-80-87029-15-2
- [17] MUSIL, J. *Vývojová psychologie I*. Zlín: UTB ve Zlíně, 2006. ISBN
- [18] MYERS, D., G. Psychology. New York: Worth Publishers, 2010. ISBN 978-1-4292-1597-6
- [19] Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti. Brno: TRIADA, 2008. ISBN 978-80-254-3353-9
- [20] PROKOP, M. a kol. Právní ochrana dětí a obětí domácího násilí. Brno: Ekologický právní servis, 2000. ISBN 80-902570-8-9
- [21] REICHLIN, G. WINKLER, C., *Výchova dětí, 1000+1 rada pro každou situaci*. Brno: Computer Press, 2007. ISBN
- [22] REICHEL, J. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-3006-6
- [23] REZKOVÁ, V. *Nedirektivní psychoterapie hrou*. Praha: Pražská pedagogicko-psychologická poradna, 1999 (brož.). třetí vydání
- [24] ROGGE, J. *Výchova dětí krok za krokem*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-249-2
- [25] ŘÍČAN, P., KREJČÍŘOVÁ, D. a kol. *Dětská klinická psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1049-8 čtvrté vydání
- [26] SMÉKAL, V., MACEK, P. *Utváření a vývoj osobnosti*. Brno: Barrister & Principal, 2002. ISBN
- [27] STRAUSS, A., CORBINOVÁ, J. *Základy kvalitativního výzkumu*. Brno: Sdružení podané ruce, 1999. ISBN 80-85834-60-X
- [28] ŠPAŇHELOVÁ, I. *Průvodce dětským světem*. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1907-8

- [29] ŠVEC, V., HRBÁČKOVÁ, K. Průvodce metodologií pedagogického výzkumu, pracovní sešit. Zlín: Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, 2007. ISBN 978-80-7318-547-3
- [30] VÁGNEROVÁ, M. Psychopatologie pro pomáhající profese. Praha: Portál, 1999. ISBN 80-7178-678-0
- [31] VÁGNEROVÁ, M. Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání. Praha: Karolinum, 2005. ISBN
- [32] VOCILKA, M. Dětské domovy v České republice. Praha: AULA, 1999a. ISBN 80-902667-6-2
- [33] VOCILKA, M. Dětské domovy v České republice I. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 1999b. (brož.)
- [34] VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. (eds.) Sociální psychologie. Praha: Grada Publishing, 2008. ISBN 978-80-247-1428-8
- [35] WYCKOFF, J., UNELLOVÁ, B. Výchova bez křiku a pohlavků. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN
- [36] ZÁKON č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy ve školských zařízeních o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, s účinností od 5. února 2002.

INTERNETOVÉ ZDROJE

- [37] Charita České republiky [online]. Tomáš Beck, 2009 [cit. 8. 4. 2010]. URL: <<http://www.charitakv.cz/informace-3.html>>
- [38] Dětský domov Unhošť [online]. Martin Beránek, 2010 [cit. 2. 3. 2010]. URL: <<http://www.dd-unhost.cz/onas.php>>
- [39] O sdružení [online]. Člověk hledá člověka, 2008 [cit. 26. 2. 2010]. URL: <<http://www.clovekhledacloveka.cz/o-chc.html#problematika>>
- [40] Poslání a cíle domu na půl cesty [online]. Občanské sdružení Pod křídly [cit. 8. 4. 2010]. URL: <<http://www.podkridly.cz/node/17>>

- [41] SOS dětské vesničky [online]. 2010 [cit. 28. 3. 2010]. URL: <<http://www.sos-vesnicky.cz/>>
- [42] Školy a školská zařízení ve školním roce 2004-2005 [online]. Český statistický úřad, 2006 [cit. 12. 3. 2010]. URL: <<http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/p/3301-05>>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Aj. A jiné.

Apod. A podobně.

Atd. A tak dále.

DD Dětský domov.

Např. Například.

Popř. Popřípadě.

Tzn. To znamená.

SEZNAM PŘÍLOH

P1 Přepis rozhovoru - Iveta

P2 Přepis rozhovoru - Martin

PŘÍLOHA P I: PŘEPIS ROZHOVORU - IVETA

V kolika letech jsi z DD odešla?

V osmnácti.

Jaké máš vzdělání?

Jsu kuchařka.

V kolika letech jsi do DD přišla?

V deseti nebo v jedenácti. Nevím to přesně.

Můžu se zeptat proč?

Rodina nebyla v pořádku.

Chodíš do práce?

Nemůžu nic sehnat.

A dříve jsi někde pracovala?

Jo, po odchodu z domova jsem dělala v Kauflandu asi rok a půl. A pak jsem byla rok v Německu s přítelem.

Líbilo se Ti tam?

Jo.

Proč ses vrátila?

S přítelem jsme se rozešli.

Ted' máš přítele?

Ne.

Jak jsi byla dlouho s tím předtím?

Asi rok.

Jak ses cítila, když jsi z DD odcházela?

Měla jsem strach.

Kam jsi z domova šla?

Šla jsem rovnou sem.

Stýkáš se ještě s někým z domova?

Ted' už ne.

Pomohl Ti někdo z DD, když jsi odcházela?

Pomáhali.

Kdo Ti pomáhal?

Asi nejvíc paní ředitelka, ale aji vychovatele.,

Cítila jsi v nich oporu, jakože se na ně můžeš obrátit?

Jo.

Co Ti po odchodu z DD nejvíce chybělo?

Kamarádi.

Kdo Ti po odchodu z DD pomohl nejvíce?

Vychovatele.

Měla jsi po odchodu nějaké průšvihy?

Jo, půjčky.

Co jsi naopak udělal dobře? Na co jsi opravdu hrdá?

Na to, když jsme měli v Brně diskotéku.

S kým jsi ji měla?

S přítelem, ale s jiným než se kterým jsem byla v Německu a ještě se dvouma kámošama.

Co se stalo?

Špatně jsme podepsali smlouvu.

Jsi v kontaktu s biologickou rodinou?

Ano.

Máš od odchodu z DD nové známé?

Určitě.

A máš nějakého opravdu blízkého kamaráda, na kterého se můžeš spolehnout?

Ted' už ne.

Dříve jsi měla?

Jo, v domově.

Považuješ to, že jsi vyrostla v DD za omezení v životě?

Určitě ne.

Když jsi odcházela, chyběly Ti nějaké informace? Nebo je něco, co by mělo být jinak, něco co by vám odchod z DD usnadnilo?

Popravdě mi v domově trochu pomohli, ale museli mi pomáhat aji lidi z práce. Když jsem z domova odešla tak jsem nevěděla, že mám jít na Úřad práce a potom jsem musela dopláčet sociální a zdravotní.

PŘÍLOHA P 2: PŘEPIS ROZHOVORU – MARTIN

V kolika letech jsi z DD odešel?

V devatenácti.

Kam jsi po odchodu šel?

Sem, do domu na půl cesty.

V kolika letech jsi do DD přišel?

V patnácti.

V patnácti, to je docela pozdě. Můžu se zeptat proč?

Naši rozvedli a my jsme zůstali u matky. Potom začala chlastat tak nás dali k otcovi a on začal chlastat taky. Sociálka nás sebrala do domova.

Jaké máš vzdělání?

Dělal jsem střední odborné učiliště.

Jaký obor?

Kuchař.

Chodíš do práce?

Chodím.

Kam?

Dělám kuchaře v Jaroslavicích.

Jak dlouho jsi práci hledal?

Sehnal jsem ji po půl roce. Po odchodu z domova jsem byl na pracáku a pak jsem si sehnal toto. Už jsem tam skoro rok a půl.

Máš přítelkyni?

Mám.

Jak dlouho jste spolu?

Dlouho, čtyři roky.

Jak ses cítil, když jsi z DD odcházel?

Bál jsem se i těšil. Věděl jsem, že až budu pryč tak to bude těžší, ale už jsem tak trochu věděl, jaký to je. Makal jsem od patnácti, třeba s otcem nebo na brigádách.

Stýkáš se s někým z DD?

Jenom s bratrem. Je furt v děcáku.

On je mladší?

Jo, někdy si brávám aji sem, aby z tama vypadl.

Kolik mu je?

Má devatenáct. V domově bude ještě asi rok, než dodělá školu.

Pomohl Ti někdo z DD, když jsi odcházel?

Ne, nechtěl jsem. Ani nevím, s čím by mi měli radit.

Kdo Ti nejvíc pomohl, když jsi odcházel?

Sám.

Co Ti po odchodu z DD nejvíce chybělo?

Docela nic. Měl tady jednoho známýho z domova tak jsem nebyl úplně sám.

Měl jsi po odchodu z DD nějaký větší průšvih?

Zatím asi ne. Nic mě nenapadá. Průšvihy jsem měl v domově, byl jsem drzej.

A co jsi naopak udělal dobře, na co jsi hrdý?

Že zatím nemám žádné dluhy, ani žádné půjčky. V dnešní době je má skoro každý.

Plánuješ odsud odejít?

Tak to určitě.

Kdy?

Záleží, kdy dostanu městskéj byt. Mám ho slíbenej, protože se mnou tady nejsou žádné problémy a všechno platím včas. Možná na podzim. Ted' v květnu za mnou přijde bydlet přítelkyně, až odmaturuje a pak chceme jít spolu bydlet někam jinam.

Máš po odchodu z DD nějaké nové známé?

Ne, asi jenom spolupracovníky. Na diskotéky už nechodím tak nemám.

Jaký máš kolektiv v práci?

Nemůžu si stěžovat. Máme tam aji parchanty, ale to je všude.

Považuješ to, že jsi prošel dětským domovem za nějaké omezení v životě?

Moc nechápu, jak to myslíš, ale asi jo. Hlavně mi chyběla ta rodina potom a měl jsem v domově furt průsery.

Když jsi odcházela, chyběly Ti něco, co by bylo dobré vědět? Nebo je něco, co by mělo být jinak, něco co by vám odchod z DD usnadnilo?

Určitě víc pomoci. Když ještě nebyly kurzy v Pardubicích, aby řekli děckám, co a jak. Dali jim školu do života.

Co to je za kurzy? Už mi o tom říkal jeden respondent, ale moc si to nepamatoval.

Dělám tam ted' instruktora. Učíme tam nebát se komunikovat. Chodíme s děckama na úřad práce, učíme je vypisovat formuláře a tak. Mě to dost pomohlo, a proto už jsem nepotřeboval pomoc, když jsem odcházel.

Jak to probíhá?

Dojede se v pátek večer. Začíná se společnou večerí, kde se všeci seznámí. Každý o sobě něco řekne, co studuje, koníčky nebo co chce. Potom další den se jde třeba na pracák nebo na jinej úřad. Ukážeme jim tam, jak vyplňovat různé formuláře a řekneme jim, kde všude musí po odchodu jít a co zařídit.

Od kolika let tam jezdí?

Je to od patnácti a pořádá to Don Bosco. Je to něco jak Salesiáni.